

Vinkovci u brončanom i željeznom dobu

Grabar, Edi

Undergraduate thesis / Završni rad

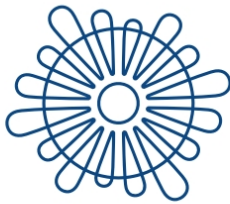
2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:161286>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za arheologiju

Preddiplomski sveučilišni studij arheologije (jednopedmetni)

Edi Grabar

Vinkovci u brončanom i željeznom dobu

Završni rad

Zadar, 2017.

Sveučilište u Zadru

Odjel za arheologiju

Preddiplomski sveučilišni studij arheologije (jednopedmetni)

Vinkovci u brončanom i željeznom dobu

Završni rad

Student/ica:

Edi Grabar

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Martina Čelhar

Zadar, 2017.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Edi Grabar**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Vinkovci u brončanom i željeznom dobu** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 18. rujna 2017.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Vinkovci u brončanom dobu.....	4
2.1. Rano brončano doba na području Vinkovaca	5
2.2. Srednje brončano doba na području Vinkovaca.....	11
2.3. Kasno brončano doba na području Vinkovaca.....	18
2.3.1. Belegiš II kulturna grupa	18
2.3.2. Grupa Dalj unutar Komplexa kultura polja sa žarama.....	19
3. Vinkovci u željeznom dobu	22
3.1. Starije željezno doba na području Vinkovaca	23
3.2. Mlađe željezno doba na području Vinkovaca	30
3.2.1. Skordisci na području Vinkovaca.....	32
4. Zaključak.....	41
5. Literatura.....	44
6. Sažetak	48
7. Summary.....	49

1. Uvod

Na plodnim terasama rijeke Bosut, točnije na području današnjega grada Vinkovaca u zapadnom Srijemu, u razdoblju prapovijesti došlo je do enormnog kulturnog razvoja toga područja uzrokovanog neprekinutim djelovanjem i mijenama različitih kultura. Zahvaljujući svim događajima koji su se tu odvijali kroz dugi niz godina na kraju su u suvremenom, modernom dobu rezultirali dobivanjem titule najstarijega grada u Europi te su Vinkovci na taj način dobili zasluženu pažnju unutar znanstvene zajednice.¹

Prvo poznato naselje ovoga područja, i to naselje poljodjelske, starčevačke kulture, smješta se u doba ranog i srednjeg neolitika na glasovitom telu Tržnica. Starčevačku kulturu nasljeđuje sopotska kultura kasnog neolitika, koja je dobila ime prema istoimenom položaju Sopot na području grada Vinkovaca.² Bakreno doba, odnosno doba eneolitika, obilježile su brojne migracije, interakcije i kulturna miješanja, kako na području Bliskog istoka i cijele Europe, tako i na vinkovačkom području. Takvu činjenicu potkrjepljuju i nalazi artefakata upravo s tela Tržnica, koji pripadaju istom vremenskom razdoblju, ali različitim kulturnim grupama, i to lasinjskoj, bodrogkeresztur i sálcuta kulturi. Eneolitičko doba su još obilježile badenska kultura, koju nasljeđuje kostolačka kultura i na samom završetku bakrenog doba znamenita vučedolska kultura, poznata po kontrastu crne glačane keramike te bijele, ili pak crvene inkrustacije.³

Neporecivo je kako je ključnu ulogu u naseljavanju baš ovoga položaja imalo obilje pitke vode, bujan biljni i životinjski svijet, iznimno plodno ravničarsko tlo te umjerena kontinentalna klima s ne previše hladnom zimom i s toplim ljetom.⁴ Ovakvi idealni uvjeti za život određeni su pogodnim položajem ovoga područja u samom središtu Zemljine sjeverne polutke. Točnije, područje grada Vinkovaca jednako je udaljeno kako od sjevernog pola, tako i od nulte paralele, odnosno ekvatora.⁵ Sve navedene predispozicije omogućile su pozitivan porast i više nego kvalitetan život populacija koje su obitavale na ovom području. Stvoren je enorman kontinuitet života u trajanju od otprilike 8000 godina te se i u današnje vrijeme

¹ A. DURMAN, 2013, 7; M. GRGUROVAC, 2002, 17.

² A. DURMAN, 2013, 9; M. KRZNARIĆ ŠKRIVANKO, 2013, 21-25.

³ M. KRZNARIĆ ŠKRIVANKO, 2013a, 29-31.

⁴ M. GRGUROVAC, 2002, 17-18.

⁵ I. KARLAULA, Z. KORPAR, 2010, 139.

održava ta tradicija. Vinkovci su i danas vrlo važno prometno čvorište i kulturno središte unutar Panonske nizine, baš kao što je ono bilo tijekom svih prošlih razdoblja.⁶

Ova prvostupnička radnja opširno će obuhvatiti kulturne ostatke s područja grada Vinkovaca datirane u dva završna prapovijesna razdoblja, to jest u brončano i željezno doba. Uvodni dio svakog od navedena dva razdoblja sadržava općenita saznanja o pojedinom periodu nakon kojih slijedi potpodjela navedenih razdoblja i detaljnije objašnjenje kulturnog razvoja tog vremena na području Vinkovaca.

Teško je povući čvrsto definiranu vremensku granicu među pojedinim prapovijesnim razdobljima zbog toga što se promjene, koje ujedno i obilježavaju određena prapovijesna razdoblja, nisu dogodile iznenada i naglo. Određene novine pojavljivale su se na različitim područjima u različitom vremenskom odsjeku. Pojedinačni brončani predmeti počinju se pojavljivati još među kulturnim populacijama bakrenoga doba te se ta rijetka pojava nikako ne uzima kao početak novoga razdoblja. Na primjer, u istočnoj Hrvatskoj zabilježena je rana pojava metalurgije arsenske bronce u kasnobakrenodobnoj vučedolskoj kulturi, koja se dobiva taljenjem bakra i arsena u točno određenom omjeru.⁷

Brončano doba započinje otprilike početkom trećega tisućljeća prije Krista na području Srednjega istoka kada započinje veća upotreba brončanog materijala u izradi različitih predmeta. S toga područja novina se širi prema europskom kopnu gdje postaje ustaljena sredinom trećega tisućljeća prije Krista kada je zastupljena masovna upotreba brončanog materijala za izradu različitih svakodnevnih, utilitarnih, ofenzivnih i defenzivnih predmeta. Isti slučaj poznat je i kod predmeta izrađenih od željezne kovine, koji su kao pojedinačni primjerci zastupljeni već u trećem tisućljeću prije Krista na području Anatolije, Levanta i Egipta, te se ni ta pojava ne uzima kao početak novoga doba. Početkom drugoga tisućljeća prije Krista dolazi do nestašice u opskrbi rudama bakra i kositra koje su bitne za dobivanje brončanog materijala. Nestašica se u početku rješavala taljenjem raznih brončanih predmeta kako bi se izradili u to vrijeme krajnje potrebni artefakti. Postupno se lakše dostupnija željezna kovina počinje upotrebljavati u većim količinama i na taj način zamjenjuje brončani materijal te dolazi do početka željeznoga doba na području Male Azije. Drugačija situacija je u Europi, gdje ono na području Egeje započinje krajem drugog

⁶ M. GRGUROVAC, 2002, 17-18.

⁷ D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 11; J. P. MOHEN, C. ELUÈRE, 2000, 27, 29; T. TEŽAK-GREGL, 2011, 88.

tisućljeća prije Krista, a u srednjoj i zapadnoj Europi tek oko 800. godine prije Krista. Kraj željeznoga doba označen je pojmom romanizacije, odnosno postupnim rimskim osvajanjima i naseljavanjima određenih dijelova europskoga kopna krajem prvog tisućljeća prije Krista.⁸

⁸ M. DIZDAR, 2001, 3; 2002, 45, 47; I. DRNIĆ, 2015, 13; J. P. MOHEN, C. ELUÈRE, 2000, 29, 41; T. TEŽAK-GREGL, 2011, 88-89, 95-96.

2. Vinkovci u brončanom dobu

Krajem trećega tisućljeća prije Krista postupno su se s juga i jugoistoka širila nova saznanja i ideje prema središnjem i zapadnim predjelima europskoga kopna. Bakrenodobne zajednice razvile su nove običaje te su se upoznale s novom proširenom tehnologijom proizvodnje bronce.⁹ Ovo je golemi skok u cjelokupnom razvoju ljudskoga roda zbog toga što su prapovijesne zajednice uspjele proizvesti materijal koji kao samorodan u prirodi nije nigdje zastupljen. Točnije, miješanjem metala bakra i kositra u određenom omjeru, koji je mogao varirati (otprilike 90% bakra i 10% kositra), brončanodobne zajednice dobile su broncu. U slitini bronce zastupljene su i druge vrste kovina (antimon, arsen, nikal, srebro i zlato) za koje nije sigurno jesu li se dodavale namjerno radi poboljšanja ljevkosti i tvrdoće bakra zbog toga što se ti elementi nalaze zajedno s bakrenom rudačom u prirodi kao nečistoće. Bogati umjetnički uspjesi se sada više uočavaju na izrađevinama od brončanog materijala nego na keramičkim predmetima. No, to ne isključuje činjenicu kako se keramici i dalje pridonosio poseban značaj.¹⁰ Osnovne gospodarske grane i dalje ostaju poljoprivreda i stočarstvo.¹¹

Početak drugog metalnog doba prapovijesti na vinkovačkom području obilježen je pojavom, odnosno razvitkom ranobrončanodobne vinkovačke kulturne grupe, negdje oko 2500. godine prije Krista, koja je bila već dobro upoznata s tehnologijom proizvodnje bronce (Slika 1).¹² Treba istaknuti kako je vinkovačka kulturna grupa vrlo srodna koegzistentnoj kulturnoj grupi Somogyvár u zapadnoj Mađarskoj, odnosno Transdanubiji. Hrvatski prapovjesničar Stojan Dimitrijević ukazuje na zajednički eneolitički vučedolski supstrat na koji su utjecali središnjebalkanski i južnobalkanski elementi, te je na taj način došlo do formiranja tih ranobrončanodobnih kulturnih grupa.¹³

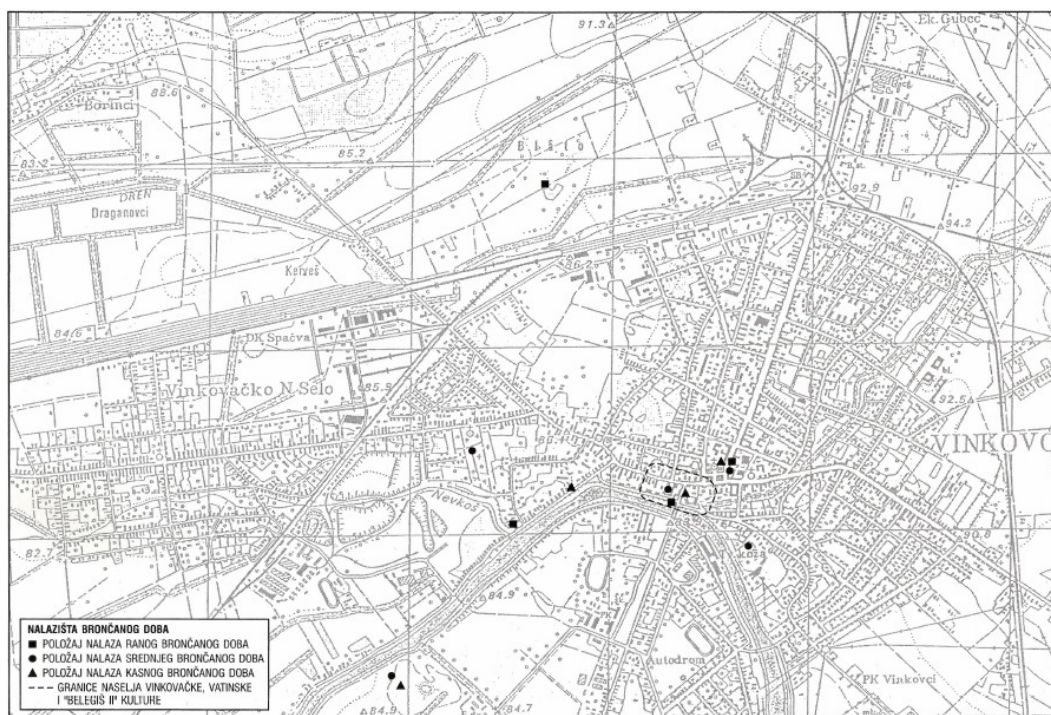
⁹ M. KRZNARIĆ ŠKRIVANKO, 2002, 28; J. P. MOHEN, C. ELUÈRE, 2000, 27, 29.

¹⁰ D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 12; N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1998, 167-169; T. TEŽAK-GREGL, 2011, 88.

¹¹ M. KRZNARIĆ ŠKRIVANKO, 2002, 28.

¹² D. LOŽNJAK DIZDAR, 2013, 35.

¹³ S. DIMITRIJEVIĆ, 1982, 36; D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 27.

Slika 1. Brončanodobni položaji na području grada Vinkovaca (prema M. KRZNARIĆ ŠKRIVANKO, 2002, 23).

2.1. Rano brončano doba na području Vinkovaca

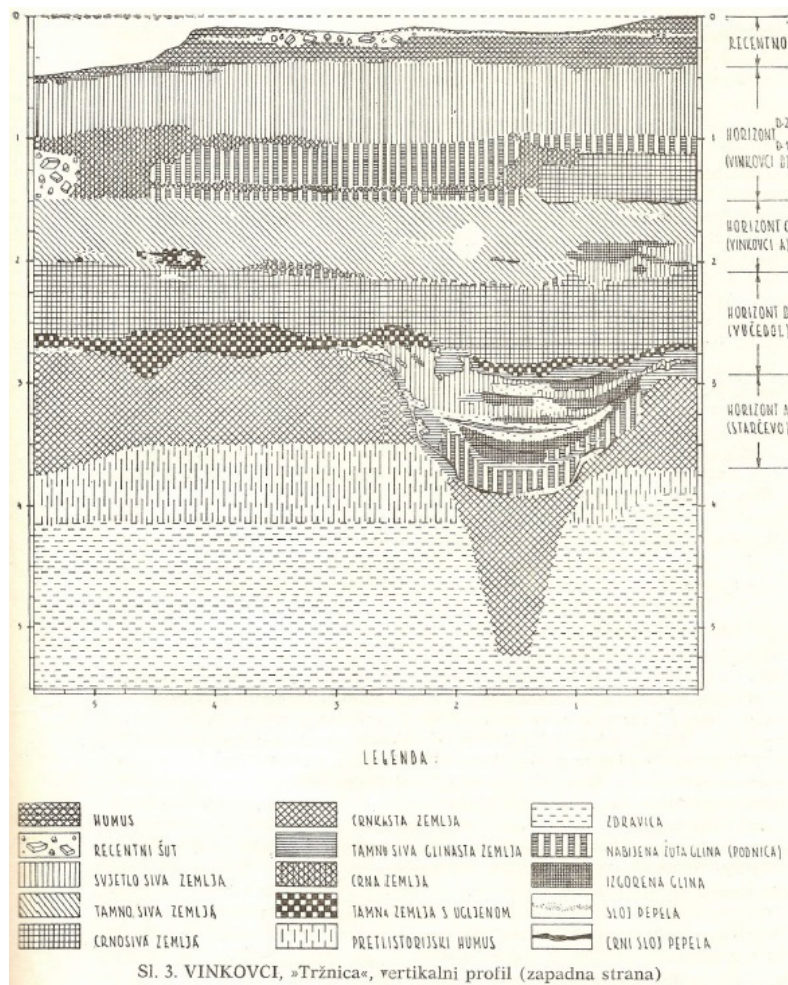
Područje koje je zauzimala vinkovačka kulturna grupa nije bilo malih razmjera. Kada se na karti ubiciraju svi položaji gdje su otkriveni nalazi koji pripadaju vinkovačkoj kulturnoj grupi može se uočiti kako raspršenost seže od mjesta gdje se Sava ulijeva u Dunav, pa sve do rubnih dijelova Alpa (Ljubljansko barje u Sloveniji).¹⁴ Pripadnici vinkovačke kulturne grupe na vinkovačkom području obitavaju na istom položaju gdje je bilo i naselje ugasle bakrenodobne vučedolske kulture. Konkretno rečeno, nakon dva velika i tehnološki važna razdoblja (neolitik i eneolitik) započinje treće, ostacima bogato razdoblje na glasovitom telu Trznica. To je višeslojno naselje smješteno uz lijevu obalu rijeke Bosut u samom centru današnjih Vinkovaca (Slika 2).¹⁵ Tel naselja, odnosno kulturnim ostacima bogati te artificijelno formirani brežuljkasti položaji nastali dugotrajnim i neprekinutim djelovanjem različitih populacija, ujedno su karakterističan tip naselja vinkovačke kulturne grupe.¹⁶

¹⁴ M. GARAŠANIN, 1983, 472; D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 27.

¹⁵ M. KRZNARIĆ ŠKRIVANKO, 2002, 28.

¹⁶ D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 11-12, 29; T. TEŽAK-GREGL, 2011, 144.

Prva istraživanja na tom prostoru proveo je 1962. godine Stojan Dimitrijević, a samo ime je kulturi dodijelio 1966. godine na temelju tih prvih, za ovu kulturu karakterističnih nalaza otkrivenih na području tela Tržnica.¹⁷ Kraj kasnoklasične vučedolske kulture na telu obilježava stupanj B-2, nakon kojega je u horizontima C, D-1 i D-2 zastupljena vinkovačka kulturna grupa. Točnije, na temelju obilnih nalaza ove kulture Stojan Dimitrijević je odredio trostupanjsku podjelu vinkovačke kulturne grupe, i to stupnjeve A, B-1 i B-2.¹⁸

Slika 2. Prikaz stratigrafskih slojeva zapadnog dijela tela Tržnica (prema S. DIMITRIJEVIĆ, 1966, 41, Sl. 3.).

Ostaci nastambi su općenito dosta oskudni. Na Tržnici su otkriveni rijetki nalazi kućnog ljepa i ostataka uređene podnice, koji se uz ostali popratni materijal (keramika, utezi i pršljeni) određuju u stupnjeve A i B-1.¹⁹ No, na temelju tih pojedinih ostataka može se

¹⁷ S. DIMITRIJEVIĆ, 1966, 60; Z. MARKOVIĆ, 2010, 33.

¹⁸ S. DIMITRIJEVIĆ, 1966, 60-63; M. KRZNARIĆ ŠKRIVANKO, 2002, 28.

¹⁹ D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 29; M. GARAŠANIN, 1983, 472-473.

zaključiti kako vinkovačku kulturnu grupu karakteriziraju nadzemne nastambe pravilnog četvrtastog tlocrta, koje zapravo obilježavaju nastavak vučedolske tradicije gradnje.²⁰

Uz vučedolsku tradiciju gradnje nastambi, vinkovačka kulturna grupa nastavlja i njihovu tradiciju oblikovanja i ukrašavanja pojedinih oblika keramičkih posuda. Kod grube keramike se uočava potpuna vučedolska tradicija, bez promjena, što se tiče oblika i samog ukrašavanja, kao na primjer barbotinski i češljasti ukras te aplicirane plastične trake dekorirane otiscima vrha prsta. Za finu keramiku su također karakteristični određeni vučedolski oblici, kao što su vrčevi s karakterističnom vrpčastom ručkom i bočice cilindričnog korpusa s dvije ušice koje se nalaze uz sam obod posude, a nazivaju se još i cjevastim posudama.²¹ No, tu se ne smije izostaviti činjenica kako je kod fine keramike ipak vidljivo blago odstupanje od vučedolske tradicije, koje je uočljivo po strogo geometrijskoj i slabijoj kvaliteti ukrašavanja.²² S druge strane, novinu predstavljaju zdjele zaobljenoga recipijenta, čiji je obod koso izvučen prema vanjskoj strani posude. Za finu keramiku je još karakteristično poliranje, dok ukrašavanje samih posuda nije bilo od ključne važnosti (Slika 3). Ukrašeni nalazi fragmenata ili cjelovitih posuda otkriveni su u malim količinama, a uglavnom se ukrašavalo urezivanjem i bijelom inkrustacijom. Tim tehnikama najčešće su se ukrašavale zdjele na nozi.²³ Smatra se kako je poliranje izraženije kod nekih primjeraka finih keramičkih posuda zbog pokušaja dostizanja visokog sjaja koje podsjeća na njihove brončane prototipove. Takve keramičke posude služile su kao jeftinija zamjena za izrazito skuplje brončane primjerke.²⁴

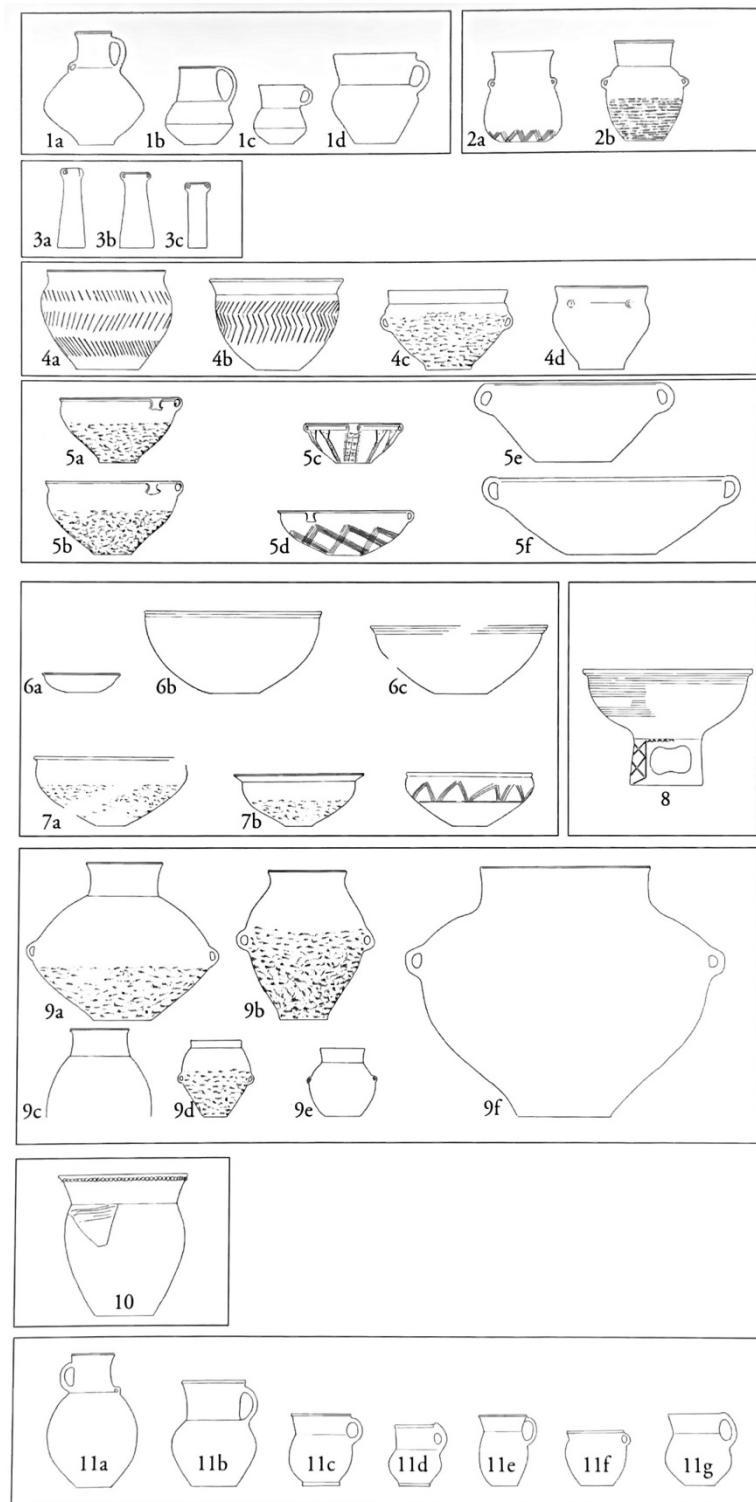
²⁰ M. KRZNARIĆ ŠKRIVANKO, 2002, 28.

²¹ D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 29; M. KRZNARIĆ ŠKRIVANKO, 2002, 28.

²² N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1998, 167.

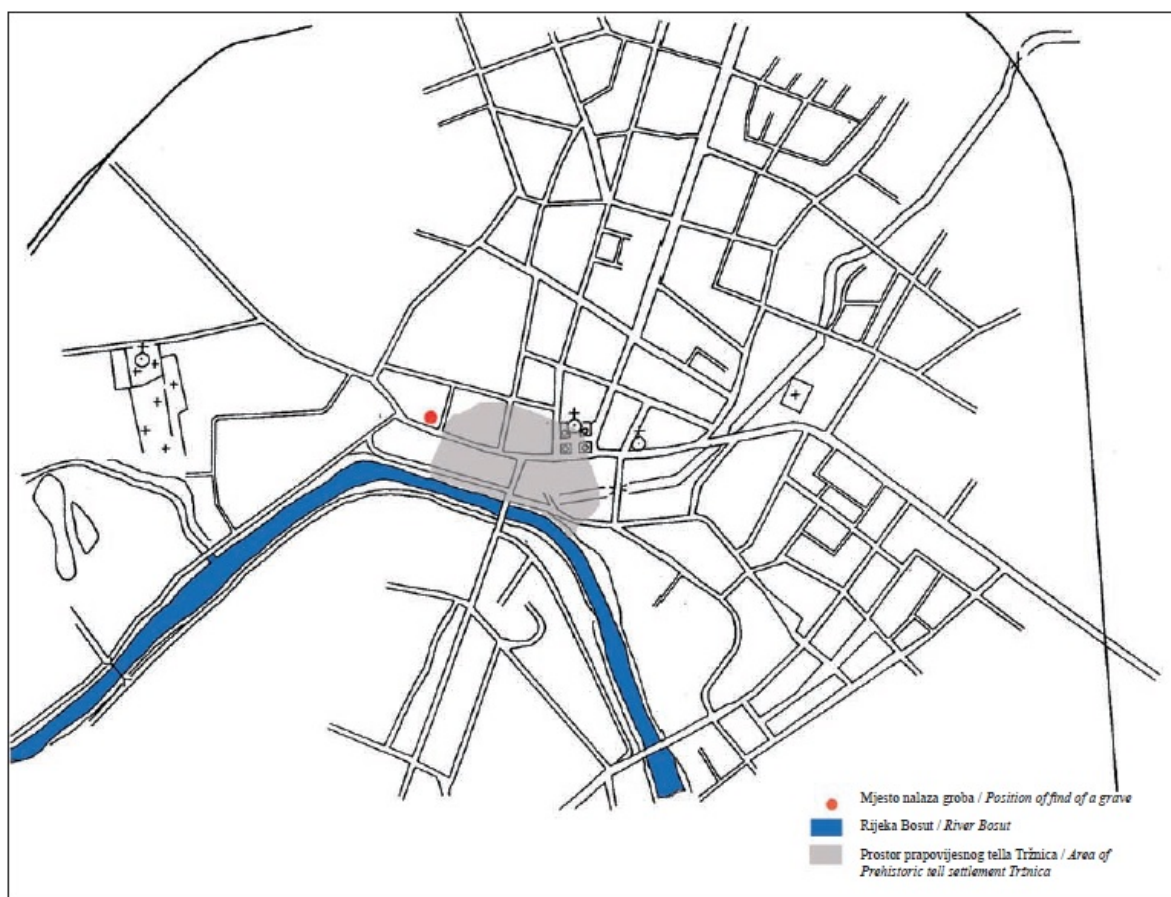
²³ D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 29; M. KRZNARIĆ ŠKRIVANKO, 2002, 28.

²⁴ N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1998, 169.

Slika 3. Tipologija keramičkih posuda vinkovačke kulturne grupe (prema D. LOŽNJAK
 DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 30).

O biritualnom ritusu pokapanja pripadnika vinkovačke kulturne grupe govore oskudni nalazi s nekropole u Belegišu. Što se tiče inhumacije, pokojnici su se pokapali na lijevom boku u zgrčenom položaju, a sliku o incineracijskom ritusu, uz nalaze iz Osijeka, Selaca Đakovačkih, Josipovca Punitovačkog, Drljanovca, Belegiša i Rospi Ćuprije, dobro pokazuje i otkriveni žarni grob u Vinkovcima.²⁵ Zaštitna istraživanja provedena su 1999. godine od strane Gradskoga muzeja Vinkovci na položaju Duga ulica 40, koji se smješta u zapadnu periferiju tela Tržnica (Slika 4). Žarni grob u običnoj zemljanoj raci sadržavao je žaru s paljevinskim ostacima pokojnika, bez ikakvih priloga, a samu urnu je poklapala duboka keramička zdjela karakteristična za vinkovačku kulturnu grupu (Slika 5). Prema analizi ostataka utvrđeno je kako je tu pokopana muška osoba koja je imala oko 50 godina.²⁶ Radiokarbonsko datiranje smješta grob u vrijeme između 2455. i 2306. godine prije Krista.²⁷

Slika 4. Položaj žarnoga groba vinkovačke kulturne grupe na području grada Vinkovaca (prema H. KALAFATIĆ, 2006, 20, Karta 1).

²⁵ D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 31; M. GARAŠANIN, 1983, 473.

²⁶ H. KALAFATIĆ, 2006, 17-18.

²⁷ H. KALAFATIĆ, 2006, 23.

Slika 5. Žara s paljevinskim ostacima pokojnika (prema H. KALAFATIĆ, 2006, 26).

Uz tel Tržnicu je još za rano brončano doba, a ujedno i za vinkovačku kulturnu grupu, važan položaj bivše Jugobanke, koji označava krajnji sjeverni dio naselja, te prostor na kojem se danas nalazi zgrada bivše srednje ekonomske škole. Uz ove položaje bitno je navesti još i lokaciju Pjeskana, koja se nalazi na drugoj, desnoj obali rijeke Bosut, a smatra se kako se na tom prostoru nalazilo sezonsko naselje pripadnika vinkovačke kulturne grupe.²⁸

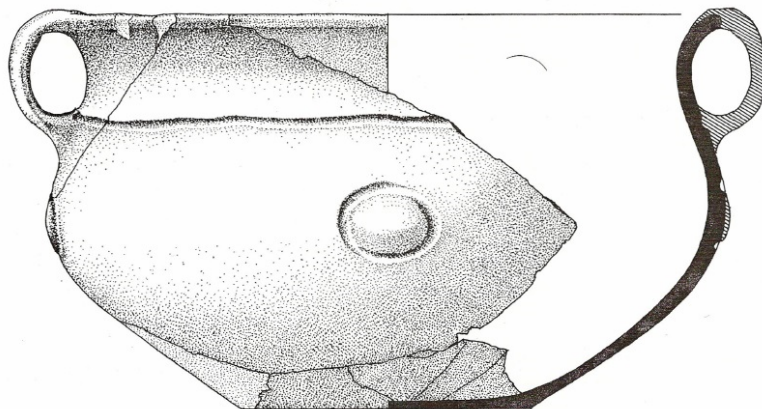
Iznenadjujući su nalazi keramike bebrinskoga tipa u Ulici 1. maja (Slika 6), na položaju današnjeg Hotela Slavonija i na šetalištu Dionizija Švagelja na lijevoj obali rijeke Bosut. Otkrivena keramika pripada hatvanskom kulturnom kompleksu za kojeg se smatralo kako nije bio zastupljen na ovom području zbog nedostatka nalaza.²⁹ Rasprostiranje Hatvan kulturne grupe utvrđeno je uglavnom na području gornjeg i srednjeg Potisja u susjednoj Mađarskoj, a cijeli kompleks obuhvaća i šire područje, uključujući slavonsko-srijemski prostor.³⁰ Bebrinski tip hatvanskog kulturnog kompleksa izdvojio je Stojan Dimitrijević na temelju nalaza terine u

²⁸ S. DIMITRIJEVIĆ, 1979, 140.

²⁹ M. DIZDAR, 2002, 31.

³⁰ S. DIMITRIJEVIĆ, 1979, 141.

Ulici 1. maja u Vinkovcima i srodnog arheološkog materijala s drugih nalazišta u okolici Slavnskoga Broda. Tip pokazuje određene sličnosti s vinkovačkom kulturnom grupom i datira se u kraj stupnja Br A.³¹

Slika 6. Terina bebrinskog tipa hatvanskog kulturnog kompleksa (prema S. DIMITRIJEVIĆ, 1979, 141, Sl. 2.).

2.2. Srednje brončano doba na području Vinkovaca

Pripadnici vinkovačke kulturne grupe postupno migriraju prema zapadnim predjelima, odnosno na područje današnje sjeverozapadne Hrvatske te dalje prema Hrvatskom primorju i možda do istarskog poluotoka, što rezultira djelomičnim oslobađanjem srijemskoga područja. Ovakav korak omogućio je tijekom kraja ranog brončanog doba, točnije oko 1800 godine prije Krista, širenje i naseljavanje pripadnika nove, vatinske kulturne grupe iz vojvođanskog područja na prostor napuštenog tela Tržnica, koja postaje glavnim nosiocem kulturnog razvoja u srednjem brončanom dobu.³²

Kultura je ime dobila prema naselju Vatin u Republici Srbiji.³³ Najstariji nalaz vatinske kulturne grupe u zapadnom Srijemu otkriven je upravo u Vinkovcima u dijelu grada uz lijevu obalu rijeke Bosut koji se naziva Krnjaš. Otkrivena je amforica koja pripada

³¹ S. DIMITRIJEVIĆ, 1979, 141; K. VINSKI-GASPARINI, 1983, 494.

³² N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1998, 160, 173.

³³ M. GARAŠANIN, 1983a, 504.

najstarijoj pančevačko-omoljičkoj fazi, koja se datira u stupanj Br A2 (Slika 7).³⁴ Ta amforica ujedno pripada slavonsko-srijemskoj varijanti najstarije faze vatinske kulturne grupe, koju je za ovo područje izdvojila Nives Majnarić-Pandžić.³⁵ Uz spomenutu amforicu potrebno je navesti još jedan primjerak s položaja Brodske imovne općine, koji pripada fazi Lovas, te jedan primjerak za koji nije siguran položaj otkrića, a preuzet je iz zbirke Medvedović.³⁶ Amforice karakteriziraju dvije trakaste ručke koje spajaju obod posude s ramenim dijelom, a sam taj koncept oblikovanja zadržao se na području Podunavlja do kraja mlađeg željeznog doba. Također, pretpostavljeno je kako su se amforice među pripadnicima vatinske kulturne grupe koristile u svrhu ispijanja tekućine. Amforice, i uz njih zdjele, predstavljaju karakterističan keramički nalaz vatinske kulturne grupe. I dalje se velika pažnja posvećuje kvalitetnoj izradi keramičkih posuda. Fine keramičke posude poznate su po svom tamnom tonu, a uglačanim i sjajnim izgledom nastoje oponašati iste oblike izrađene od bronce.³⁷ Brojni fragmenti posuda, koji pripadaju kako gruboj tako i finoj keramici, otkriveni su na više pozicija u Vinkovcima (Hotel Slavonija, položaj Cibalae banka, Marica, Ervenica i Borinci).³⁸

Slika 7. Amforica rane slavonsko-srijemske faze s položaja Krnjaš (prema M. DIZDAR, 2002, 104).

³⁴ K. VINSKI-GASPARINI, 1983, 496.

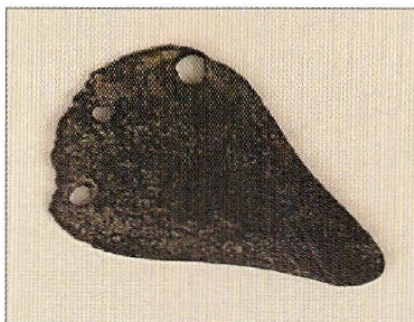
³⁵ M. DIZDAR, 2002, 31; D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 23, 32; N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1984, 64.

³⁶ M. DIZDAR, 2002, 31.

³⁷ D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 33; N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1998, 180.

³⁸ M. DIZDAR, 2002, 32.

Ostaci završnog dijela ranog brončanog doba u Vinkovcima, odnosno materijalni nalazi koji dokazuju početnu prisutnost vatinske kulturne grupe utvrđeni su i na položaju Blato. S toponimijskog gledišta može se naslutiti prema imenu položaja kako je riječ o plavnom i izrazito močvarnom terenu. Terenskim pregledom otkrivena su dva komada tipičnih brončanodobnih krilastih igala od bronce te jedan brončani bodež polukružne baze s tri perforacije izrađene u svrhu pričvršćivanja oštrice za dršku pomoću zakovica. Krilaste igle su uglavnom karakterističan nalaz vatinske kulturne grupe te se okvirno datiraju u kraj ranog brončanog doba i u srednje brončano doba. Nalazi ovih dvaju krilastih igala se pak datiraju u kraj ranog brončanog doba i smatra se kako pripadaju uništenom grobu, čiji su ostaci utvrđeni na tom položaju.³⁹ Što se tiče nalaza brončanog bodeža, mnogi od njih su u Hrvatskoj otkriveni i izvan granica rasprostiranja vatinske kulturne grupe, te predstavljaju obilježje dobrostojećih i važnih ljudi za cjelokupnu zajednicu (Slika 8).⁴⁰

Slika 8. Brončani bodež s tri perforacije na polukružnoj bazi (prema D. LOŽNJAK DIZDAR, 2013, 36).

Nevezano uz vinkovačko područje, ali ipak bitno za shvaćanje razvoja vatinske kulturne grupe je i nalaz brončanodobne ostave iz Lovasa u zapadnom Srijemu. Otkrio ju je 1939. godine poljoprivrednik Zdravko Plašćević, nakon čega ju je Viktor Hoffiler istražio i dokumentirao. Ostavu iz Lovasa objavio je Zdenko Vinski, zajedno s još jednom otkrivenom ostavom u Vukovaru, te je kronološki smješta u srednje brončano doba prema karakteristikama metalnih nalaza. Na temelju tog nalaza, odnosno karakterističnih amfora pojednostavljena ukrasa koje su bile sastavni dio ostave Lovas, izdvojena je faza Lovas vatinske kulturne

³⁹ M. DIZDAR, 2002, 31.

⁴⁰ N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1998, 173.

grupe, koja zapravo karakterizira razvoj slavonsko-srijemske varijante.⁴¹ U toj istoj fazi dolazi do postupnog kulturnog miješanja s takozvanom Litzen keramikom te se posljedično tome razvija treća, vatinsko-belegiška faza (Belegiš I), koju je izdvojila Nives Majnarić-Pandžić i koja predstavlja kasni razvoj slavonsko-srijemske varijante vatinske kulturne grupe.⁴² Litzen keramika pristigla je sa zapada, odnosno s istočnoalpskog prostora u vatinski kulturni krug i karakterizira ju utisnuti motiv u obliku vrpce.⁴³ Upravo je takav jedan fragmentirani komad keramike otkriven na položaju Hotela Slavonija uz komad tipične vatinske zdjele razvijene faze. Bez obzira na blisku okolnost nalaza fragmenti nisu povezani jedan s drugim, a sama Litzen keramika je analogna fragmentima s lokaliteta Podgorač.⁴⁴

Uz Litzen keramiku potrebno je spomenuti i nalaz jednog fragmenta keramike koji pripada kompleksu s inkrustiranom keramikom, i to južnotransdanubijskoj skupini. Fragment je otkriven na položaju Hotel unutar opsega prapovijesnog tela Tržnica te govori o razvijenoj komunikaciji toga doba koja je išla područjem toka rijeke Dunav. Egzistencija Komplexa inkrustirane keramike s pripadajućim skupinama (južnotransdanubijska, sjevernotransdanubijska, Szeremle i daljsko-bjelobrdska skupina) smješta se u vrijeme ranog i srednjeg brončanog doba.⁴⁵ Inkrustiranu keramiku karakterizira ukras izveden tehnikom urezivanja i rovašenja koji se dodatno naglašava bijelom inkrustacijom. Zanimljiva je činjenica kako se inkrustirana keramika u zapadnom Srijemu, na prostoru uz tok rijeke Dunav, pronalazi u kombinaciji s keramičkim nalazima koji pripadaju vatinskoj kulturnoj grupi, dok se na području južno od toka rijeke Drave ona pojavljuje zajedno s Litzen keramikom.⁴⁶

Rano brončano doba obilježeno je oskudnim stambenim nalazima u vidu skromnih ostataka kućnoga ljepa, a u srednjem brončanom dobu ipak ima nešto više informacija s obzirom na lošije stanje istraženosti toga doba. Tel Tržnica ostaje glavnim položajem i ono daje ključna saznanja o svakodnevnom životu pripadnika vatinske kulturne grupe. Boravili su u nadzemnim nastambama kvadratnog tlocrta, a sam taj oblik dobro je definiran stambenim nalazom s tragovima gorenja na lokaciji Robne kuće Nama u sjeverozapadnom dijelu tela

⁴¹ Z. VINSKI, 1958, 1, 6, 23.

⁴² M. DIZDAR, 2002, 32; D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 51.

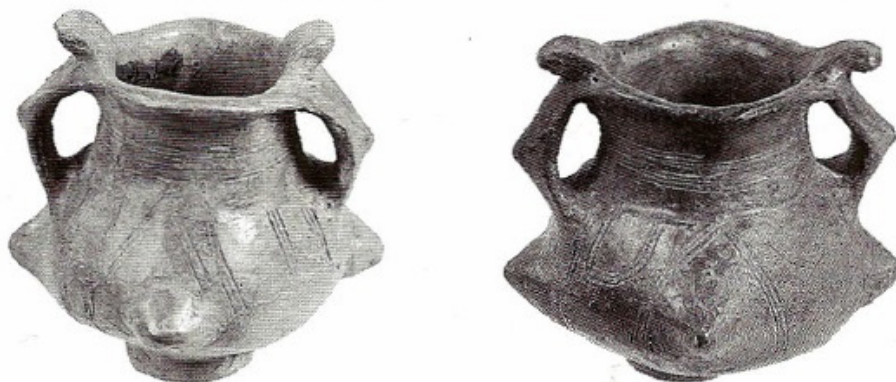
⁴³ N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1998, 185-186.

⁴⁴ N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1984, 68.

⁴⁵ D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 32; J. ŠIMIĆ, 2000, 7, 123.

⁴⁶ D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 35-36.

Tržnica. Uz stambene ostatke otkriven je i primjerak amforice tipa *ansa cornuta*, koje su prepoznatljive po svojim trakastim drškama te urezanim i bradavičastim ukrasom (Slika 9).⁴⁷ Upravo uz pomoć tog nalaza stambeni ostaci su datirani u kasnu razvijenu fazu vatinske kulturne grupe (vatinsko-belegiška faza, odnosno Belegiš I).⁴⁸

Slika 9. Amforice tipa *ansa cornuta* (prema M. DIZDAR, 2002, 105).

Na položaju Robne kuće Nama otkriven je i jedan vrlo važan brončanodobni nalaz. Pronađen je glineni kalup pomoću kojeg su se lijevali sroliki privjesci karakteristični za vatinsku kulturnu grupu. Važan je i nalaz fragmentiranog glinenog kalupa s tela Tržnica koji je služio za lijevanje bojnih sjekira kakve su pronađene u okolici Vinkovaca (Slika 10 i 11). Otkrivene bojne sjekire karakterističan su nalaz na području sjeveroistočne Mađarske te indiciraju na neprekinute kontakte i pozitivnu razmjenu dobara i znanja toga doba. Općenito je na ovom području otkriveno mnoštvo primjeraka glinenih kalupa koji upućuju na izrazitu metaluršku aktivnost.⁴⁹

Na suprotnom, jugozapadnom dijelu vatinskog naselja otkriven je primjerak ognjišta. Zaštitna arheološka istraživanja provedena su od strane Gradskog muzeja Vinkovci na položaju Duga ulica 19-21 (uz parkiralište bivše Jugobanke). Temeljni sloj ognjišta, promjera od 1,5 metara, konstruiran je od brojnih keramičkih fragmenata. Na dugotrajnost njegova korištenja upućuju tragovi obnove u više navrata.⁵⁰

⁴⁷ M. DIZDAR, 2002, 32.

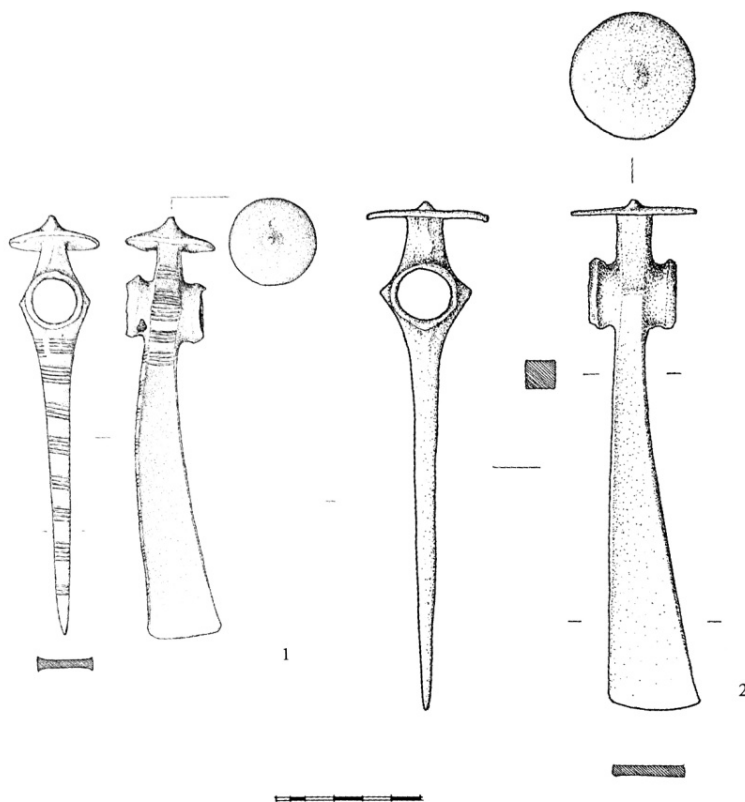
⁴⁸ N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1984, 68.

⁴⁹ D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 55, 57.

⁵⁰ M. DIZDAR, 2002, 32.

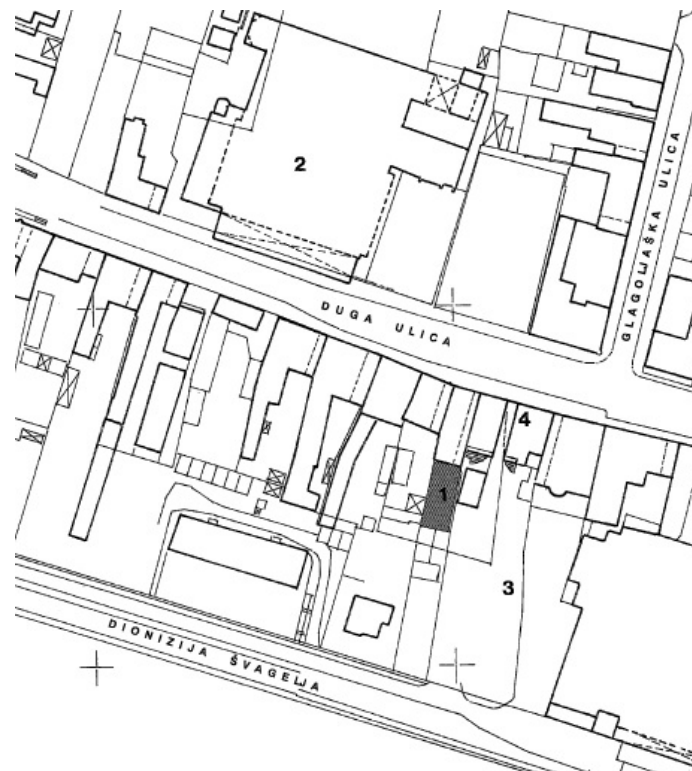

Slika 10. Fragmentirani kalup za lijevanje bojnih sjekira (prema D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 57).

Slika 11. Crtež bojnih sjekira iz okolice Vinkovaca (prema D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 55).

Treba spomenuti još jedno poduzeto zaštitno arheološko istraživanje, također na položaju Duga ulica, ali broj 23 (Slika 12). Terensko istraživanje provedeno je 1993. godine od strane Gradskog muzeja Vinkovci te su ustanovljeni kulturni ostaci koji pripadaju srednjem brončanom dobu i starijoj fazi kasnog brončanog doba. Na ovom položaju je prisutan nedostatak nasebinskih pokazatelja. Prikupljena je velika količina keramičkih nalaza koji pripadaju Belegiš I, odnosno vatinsko-belegiškoj fazi vatinske kulturne grupe, te Belegiš II kulturnoj grupi.⁵¹

Slika 12. Položaj Duga ulica 23 (prema M. DIZDAR, 1996, 8).

Na području istočne Slavonije i zapadnog Srijema nisu ustanovljeni pokopi koji bi se mogli pripisati vatinskoj kulturnoj grupi. Međutim, isti su otkriveni na području sjeverne Srbije i svjedoče o biritualnom načinu pokapanja kojeg su prakticirali njezini pripadnici.⁵² O srednjem brončanom dobu na području Vinkovaca općenito nedostaje dosta informacija. Još

⁵¹ M. DIZDAR, 1996, 7, 9, 11.

⁵² D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 32.

uvijek je prisutan problem nedovoljne istraženosti i nedostatka odgovora na pojedina znanstvena pitanja.⁵³

2.3. Kasno brončano doba na području Vinkovaca

Tijekom arheoloških istraživanja na telu Tržnica naišlo se na dva potpuno ista stambena horizonta. Dodatne podudarnosti donose i nalazi potpuno istih primjeraka amforica u oba horizonta karakterističnih za kasnu fazu slavonsko-srijemske varijante vatinske kulturne grupe. Međutim, detaljnijim pregledom i analizom tih keramičkih ostataka utvrđen je ključni razlikovni element tih dvaju horizonata. Za vatinske amforice srednjeg brončanog doba karakterističan je urezani i pseudovrpčasti ukras na predjelu vrata i ramena, dok amforice rane faze kasnog brončanog doba označava ukras izveden tehnikom kaneliranja. Ovdje dakako treba naglasiti kako su ukrasni oblici izvedeni na svim tim primjercima u potpunosti isti. Dakle, razlika je jedino vidljiva u tehnici ukrašavanja keramičkih posuda. Tim ključnim uvidom napokon je omogućeno pripisivanje rane faze kasnog brončanog doba Belegiš II kulturnoj grupi (oko 1300. godine prije Krista).⁵⁴

2.3.1. Belegiš II kulturna grupa

Belegiš II kulturna grupa uglavnom se u početku vezivala uz područje sjeverne Srbije, odnosno uz područje Banata, Bačke i istočnog Srijema. Kasnijim arheološkim istraživanjima došlo je do konkretnijih nalaza ove kulturne grupe i na drugim područjima te se njezin prostor rasprostiranja proširio i na zapadni Srijem te istočnu Slavoniju.⁵⁵ Karakterističan je pripadnik velikog istočnokarpatkog kruga kojeg označava keramički materijal ukrašen kaneliranim ukrasom te se ujedno po tom ukrasu i razlikuje od istovremenih susjednih grupa Virovitica i Barice-Gređani, koje pripadaju starijoj fazi Komplexa kultura polja sa žarama.⁵⁶

Ponovo je zanimljiv već spomenuti položaj Duga ulica 19-21 (uz parkiralište bivše Jugobanke) u Vinkovcima, gdje je otkriveno ognjište iz srednjeg brončanog doba. U sloju

⁵³ K. VINSKI-GASPARINI, 1971, 1.

⁵⁴ M. DIZDAR, 2002, 34.

⁵⁵ S. FORENBAHER, 1991, 47.

⁵⁶ D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 80.

iznad tog ognjišta otkriveno je par fragmenata tamne glačane keramike koja je pripisana Belegiš II kulturnoj grupi. Uz tu karakterističnu kaneliranu keramiku bitno je spomenuti nalaz dijela brončanog bodeža te nekoliko staklenih perli u istom sloju.⁵⁷

Otkriveni glineni kalupi na važnim brončanodobnim položajima (Tržnica, Šetalište Dionizija Švagelja i Robna kuća Nama) te nalaz posude debelih stijenki u Dugoj ulici broj 27, koja je služila za lijevanje rastaljene bronce, dokazuju kako su i pripadnici Belegiš II kulturne grupe imali razvijenu metalurgiju bronce. Karakterističan metalni nalaz ove kulturne grupe je šuplja brončana sjekira (Slika 11), što je posvjedočeno na ovom prostoru pripadajućim kalupima, ali i naravno gotovim produktima (položaj Brodska imovna općina, odnosno bivša ekonomska škola).⁵⁸

Slika 11. Šuplja brončana sjekira (prema M. DIZDAR, 2002, 107).

2.3.2. Grupa Dalj unutar Komplexa kultura polja sa žarama

U znanstvenom arheološkom krugu sveopće je poznato kako je kasno brončano doba vrijeme nastanka i razvitka unikatnog kulturnog fenomena poznatog pod imenom Komplex kultura polja sa žarama, a obilježava ga jedinstveni ritus incineracije te odlaganje ostataka pokojnika u grobne žare. Starija faza kompleksa unutar kasnog brončanog doba određena je

⁵⁷ S. FORENBAHER, 1991, 56-57.

⁵⁸ M. DIZDAR, 2002, 34.

stupnjevima Br D te Ha A1 (otprilike od 1300. do 1100. godine prije Krista), a mlađa faza stupnjevima Ha A2 i Ha B1-3 (otprilike od 1100. do 800. godine prije Krista). Komplex kultura polja sa žarama obuhvaćao je širok prostor, i to područje srednje Europe, jugoistočnih Alpi, Podunavlja i sjevernog Balkana. Zbog enormne rasprostranjenosti i određenih razlika u arheološkom materijalu izdvojene su pojedine regije i kulturne grupe unutar samog kompleksa.⁵⁹ Tako se, na primjer, među metalnim nalazima iz Vinkovaca, kao što su razne varijante brončanih igala (s okruglom glavicom, s lećastom glavicom, s kaneliranom i spljoštenom glavicom, sa spiralno savijenom glavicom, topuzaste igle), prepoznaje infiltracija stranog materijala koji pripada srednjoeuropskoj kulturi polja sa žarama u Belegiš II grupu te to označava stariju fazu kasnog brončanog doba na području Vinkovaca.⁶⁰

Krajem starije i početkom mlađe faze dolazi do dodatnih promjena. Pripadnici grupe Vál migriraju iz današnje zapadne Mađarske, odnosno s prostora Transdanubije na područje istočne Slavonije. Tim kretanjima, koji nikako nisu bili kratkotrajni, došlo je do miješanja kulturnih obilježja, što je uzrokovalo postupno nastajanje nove grupe na ovome području. U početku je znana kao daljska grupa kasnog brončanog doba unutar Komplexa kultura polja sa žarama, a kasnije evoluirala u daljsku kulturnu grupu starijeg željeznog doba.⁶¹ Grupa Dalj kasnog brončanog doba, a ujedno i kasnija stariježeljeznodobna kulturna grupa, ime je dobila prema istoimenom naselju Dalj (lokalitet Busija) u Daljskoj planini u istočnoj Hrvatskoj, gdje su otkriveni prvi karakteristični nalazi još početkom 20. stoljeća.⁶²

Tijekom mlađe faze kasnog brončanog doba na području današnjih Vinkovaca korišten je novi položaj uz desnu obalu rijeke Bosut, odnosno položaj koji je danas poznat pod imenom Marica. Prisutan je nedostatak stambenih elemenata koji bi potvrdili postojanje daljske naseobine, ali bez obzira na to smatra se na osnovi brojnih keramičkih ulomaka kako je jedno takvo na ovom položaju zaista egzistiralo. Uz položaj Marica spominju se još mogući naseobinski položaji na Blatu i Borincima. Uz keramičke nalaze nije otkriveno puno ostale arheološke građe. Ističe se slučajni nalaz mača s punokovinskom drškom izrađenog od bronce s položaja Blato, koji je otkriven prilikom istraživanja 1973. godine (Slika 12). Od metalnih nalaza još su zanimljive dvije lučne fibule s dva bikonična zadebljanja. Otkrivene su sasvim slučajno tijekom građevinskih radova. Unatoč skromnosti nalaza kasnobrončanodobne daljske

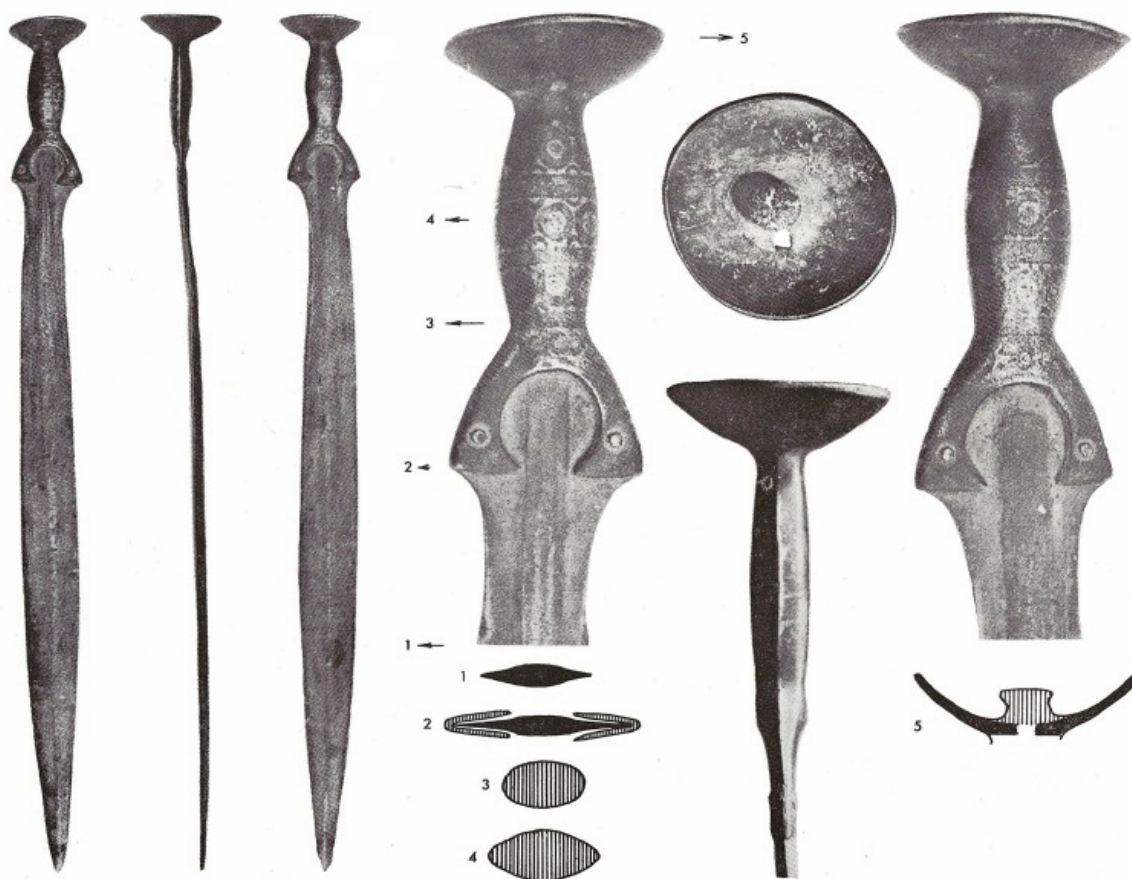
⁵⁹ D. LOŽNJAK DIZDAR, H. POTREBICA, 2017, 97, 100; N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1998, 194.

⁶⁰ M. DIZDAR, 2002, 34.

⁶¹ M. DIZDAR, 2002, 37.

⁶² J. ŠIMIĆ, 2004, 36; R. VASIĆ, 1987, 533; K. VINSKI-GASPARINI, 1983a, 599.

grupe, kontinuitet ovog područja obogaćen je za još jedan značajan vremenski period.⁶³ Uz spomenute nalaze kasnobrončanodobne grupe Dalj otkriveni su još i razni pojedinačni nalazi kasnog brončanog doba kojima se zbog nedostatka konteksta te manjkavosti informacija ne može pripisati kulturna pripadnost.⁶⁴

Slika 12. Brončani mač s punokovinskom drškom s položaja Blato (prema S. DIMITRIJEVIĆ, 1979, Tabla 7).

⁶³ S. DIMITRIJEVIĆ, 1979, 143; M. DIZDAR, 2002, 37.

⁶⁴ H. POTREBICA, M. DIZDAR, 2002, 80.

3. Vinkovci u željeznom dobu

Početak 4. tisućljeća prije Krista zabilježena je prva upotreba željeznog materijala za izradu karakterističnog nakitnog predmeta u prapovijesti, odnosno perli. No, taj iskorišteni materijal nije bio uobičajen željezni materijal koji se nalazi u Zemljinom okolišu, već je ono bilo meteoritskog podrijetla, te kao takvo nema potrebu za metalurškim zahvatom. Zbog te činjenice ovaj čin se zapravo ne uzima kao prva prava upotreba željeznog materijala. Kao prvotne prihvaćene primjere treba navesti razne primjerke željeznih artefakata koji su otkriveni kao grobni prilozi u bogatijim pokopima kod različitih kultura, a datiraju se u 3. tisućljeće prije Krista. Sve su to zapravo pojedinačni primjeri upotrebe željeza za izradu određenih artefakata, a za početak zadnjeg prapovijesnog razdoblja uzima se vrijeme kada je željezo češće korišteno za izradu utilitarnih ili nakitnih predmeta korištenih u svakodnevnom životu pojedinaca. Ovakav preokret dogodio se krajem 2. tisućljeća prije Krista kada je na području Male Azije nastupila nestašica u opskrbi bakrom i kositrom, koji su potrebni za dobivanje brončanog materijala.⁶⁵

Znanje tehnologije proizvodnje željeza proširilo se postupno s prostora Male Azije prema središnjem dijelu europskoga kopna. Obilježja kasnog brončanog doba bitno su se promijenila te je nastao novi stariježeljeznodobni temelj pun noviteta. Dolazi do promjena u gospodarskom, društvenom i u duhovnom smislu, kao na primjer postupno smjenjivanje ritusa incineracije u ritus inhumacije na prostoru srednje Europe.⁶⁶ Također, dolazi do snažnijeg razvoja trgovine, obrta i naprednije eksploatacije rude, a što se gospodarstva tiče najvažnija grana i u željeznom dobu ostaje stočarstvo.⁶⁷ Treba svakako spomenuti i nove istočnjačke elemente pristigle s područja Kavkaza i Ponta, koji se ogledaju u bogatoj konjskoj opremi. Donedavno se pojava tih elemenata smatrala posljedicom migracija Trakokimerijaca prema zapadnim predjelima europskoga kopna. Suprotno tome, zaključeno je kako se migracije prema zapadu zapravo nisu dogodile, a istočnjački elementi preuzeti su zbog ostvarenih kontakata među populacijama istoka i zapada na području istočnog dijela Karpatske kotline.⁶⁸ Sve navedene promjene rezultirale su formiranjem stariježeljeznodobne daljske kulturne grupe u 8. stoljeću prije Krista koja je, uz dakako i srijemsku i bosutsku

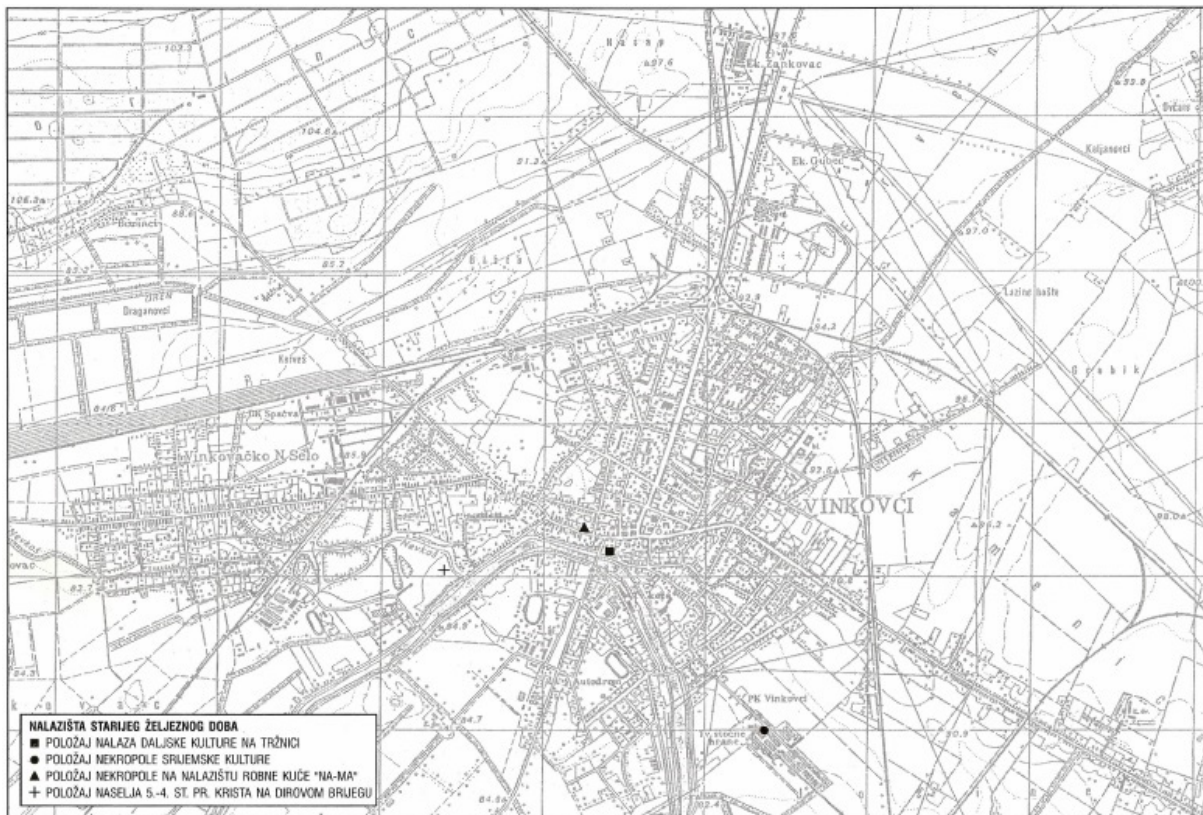
⁶⁵ H. POTREBICA, 2013, 13-15.

⁶⁶ N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1998, 221-222.

⁶⁷ T. TEŽAK-GREGL, 2011, 95-96.

⁶⁸ H. POTREBICA, 2013, 16.

kulturnu grupu starijeg željeznog doba, ostavila svoje tragove i na području grada Vinkovaca (Slika 13).⁶⁹

Slika 13. Stariježeljeznodobni položaji na području grada Vinkovaca (prema M. DIZDAR, 2002a, 41).

3.1. Starije željezno doba na području Vinkovaca

Rana faza starijeg željeznog doba (od otprilike 800. godine prije Krista do 600. godine prije Krista) na području Vinkovaca obilježena je skoro pa potpunim izostankom kulturnih tragova i nalaza koji obilježavaju određene kulturne manifestacije. Prisutni su tek rijetki nalazi daljske kulturne grupe starijeg željeznog doba.⁷⁰ Daljska kulturna grupa bila je rasprostranjena na području mađarskog baranjskog Podunavlja, zatim na području cijelog hrvatskog Podunavlja, pa sve do zapadne periferije grada Osijeka i do jugozapadne Bačke u Republici Srbiji. Prisutan je problem neodređenosti južne i jugozapadne granice rasprostiranja

⁶⁹ H. POTREBICA, M. DIZDAR, 2002, 79.

⁷⁰ N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1998, 160; H. POTREBICA, M. DIZDAR, 2002, 82.

kulturne grupe zbog nedovoljne istraženosti toga područja. Vjerojatno je južnu granicu određivala rijeka Bosut, nakon koje se nalazi znatno prorjeđuju prema rijeci Savi na jugu, a krajnja zapadna, odnosno jugozapadna granica, određena je otprilike na područje samog grada Đakova i njegove okolice.⁷¹

Prilikom ravnjanja terena na južnom prostoru tela Tržnica 1951. godine otkrivena je posuda koja je prema karakterističnoj dekoraciji pripisana daljskoj kulturnoj grupi. Radi se o tipičnom daljskom loncu s trakastom drškom čiji presjek korpusa sadržava oštri oblik slova S, odnosno izražen je bikonitet, a sama dekoracija je izvedena u vidu vertikalno postavljenih kanelura, koje pomnom raspodjelom tvore tako zvani ukras oblika metopa na keramičkoj posudi. Ovakve daljske lonce finije izrade još karakterizira tamna boja, ukras izveden paralelnim urezima na gornjem dijelu vrata posude te manje izbočine na granici između vrata i trbuha i na donjem dijelu posude. Uz te lonce zastupljene su i druge varijante, kao na primjer trbušasti ili ne tako jako izraženi bikonični oblici. Te varijante lonaca služile su u kućanskim potrebama ili kao poklopac za urnu. Uglavnom nisu ukrašene, ali ipak je na nekim primjercima zastupljen jednostavan ukras u vidu malih izbočenja. Od drugih oblika posuda koje su korištene u svakodnevnom životu pripadnika daljske kulturne grupe izdvajaju se trbušasti vrčevi ljevkastog vrata, konične zdjele te kalotaste šalice. Nešto kasnije, točnije 1962. godine, prikupljeni su površinski nalazi keramičkih ulomaka koji također pripadaju daljskoj kulturnoj grupi, ali zbog nedostatka konteksta ne mogu se pripisati točno određenoj fazi razvoja.⁷² Ne tako oskudni keramički nalazi svjedoče o postojanju daljskog naselja na telu Tržnica. Ostaci kuća na ovom položaju nisu otkriveni, a oskudni nalazi iz Batine i Aljmaša, te nešto bogatiji nalazi s Gradca, iz Parloga i Sredna, daju djelomičan uvid u moguće pravokutno rješenje nadzemnih kuća.⁷³

Nadalje, ranijoj fazi starijeg željeznog doba pripada i fragmentirani nalaz fibule koja nije tipična za područje zapadnog Srijema na kojem su u to doba obitavali pripadnici daljske kulturne grupe. Riječ je o lučnoj fibuli s dvije petlje koju karakterizira željezni korpus obavijen brončanim plaštom, odnosno fibuli tipa Vače. Ove fibule su inače karakterističan nalaz na području rasprostiranja Dolenjske kulturne grupe u Sloveniji (Bela krajina, Dolenjska i Gorenjska) te su one glavni tip stupnja Podzemelj 2. Primjerak iz Vinkovaca vjerojatno je import iz zapadnih krajeva te ukazuje na povezanost ovog prostora s

⁷¹ J. ŠIMIĆ, 2004, 36; R. VASIĆ, 1987, 533.

⁷² H. POTREBICA, M. DIZDAR, 2002, 82; J. ŠIMIĆ, 2004, 42, 60, 62.

⁷³ J. ŠIMIĆ, 2004, 44, 46, 50, 52.

istočnoalpskim halštatskim krugom u ranoj fazi željeznog doba. Metalni nalazi koji pripadaju daljskoj kulturnoj grupi vrlo su rijetki, a o samostalnoj metalnoj produkciji se za sada ne može sa sigurnošću govoriti.⁷⁴

Više nalaza koji upotpunjuju kulturnu sliku ovoga područja pripada mlađoj fazi starijeg željeznog doba (od otprilike 600. godine prije Krista do 400. godine prije Krista). Uz daljske elemente zastupljeni su i oni ostaci koji pripadaju srijemskoj kulturnoj grupi, koju je znanstveno obradio i izdvojio prapovjesničar Milutin Garašanin.⁷⁵ Godine 1972. provedena su zaštitna arheološka istraživanja na prostoru Ervenice (položaj Silos) koja su rezultirala otkrićem dva značajna pokopa s bogatim grobnim priložima iz razvijenog 5. stoljeća prije Krista. Riječ je o inhumacijskom pokapanju u ispruženom stavu karakterističnom za srijemsku kulturnu grupu.⁷⁶

Otkrivene grobove ne karakterizira jednako bogat grobni inventar. Skromnije opremljeni grob 2 imao je priložen keramički lonac s izraženim bikonitetom kojeg ukrašava horizontalna zona kraćih kosih kanelura prekinuta na četiri mjesta bradavičastim ukrasom. Bogatiji pokop (grob 1) pripadao je ženskoj osobi, a sadržavao je ukupno 24 perle izrađene od staklene paste koje kao cjelina čine vratni nakitni predmet (Slika 14) te certošku fibulu izrađenu od brončanog materijala. Fibulu V vrste krase spiralni element te je dekorirana poprečnim rebrom na predjelu luka fibule, na kojem se još nalazi urezani motiv jeline grančice. Grob je također sadržavao takozvani astragalni pojas (Slika 15). Pojava pojasa za kojeg se smatra kako je preteča kasnijeg astragalnog pojasa utvrđena je na Glasincu te se stavlja u vrijeme 7. stoljeća prije Krista. Prvi pravi primjerci astragalnih pojasa datiraju se u sredinu 6. stoljeća prije Krista. Jedan takav primjerak je upravo iz ovog bogatijeg ukopa te je izrađen od ukupno 73 brončanih članaka. Jedan članak astragalnog pojasa izrađen je od svega četiri male pločice kuglastog oblika koje povezuju još manja pravokutna rebra dekorirana urezanim horizontalnim linijama.⁷⁷ Opisani astragalni pojas i certoška fibula su zapravo izdvojeni primjeri od njih puno više koji označavaju utjecaje iz glasinačkog i istočnoalpskog halštatskog kulturnog kruga.⁷⁸ Također, na osnovi nalaza certoške fibule uspješno je izvršena

⁷⁴ S. GABROVEC, 1987, 41; H. POTREBICA, M. DIZDAR, 2002, 80; J. ŠIMIĆ, 2004, 42, 44.

⁷⁵ M. GARAŠANIN, 1973, 511-515; R. VASIĆ, 1987a, 555.

⁷⁶ M. DIZDAR, 2002a, 39; R. VASIĆ, 1987a, 556.

⁷⁷ M. DIZDAR, 2002a, 39.

⁷⁸ J. ŠIMIĆ, 2004, 56, 68; R. VASIĆ, 1987a, 555-558.

datacija grobova u završno razdoblje 5. stoljeća prije Krista.⁷⁹ Stojan Dimitrijević smatra kako grobovi pripadaju još neotkrivenom stariježeljeznodobnom naselju koje se vjerojatno nalazilo negdje na području Ervenice, a keramički lonac iz nešto skromnijeg pokopa pripisuje sopotskoj kulturnoj grupi.⁸⁰

Slika 14. Ogrlica sastavljena od 24 perle od staklene paste iz groba 1 na položaju Silos (prema M. DIZDAR, 2013, 42).

Slika 15. Astragalni pojas iz groba 1 na položaju Silos (prema M. DIZDAR, 2013, 42).

⁷⁹ H. POTREBICA, M. DIZDAR, 2002, 83.

⁸⁰ H. POTREBICA, M. DIZDAR, 2002, 82-83.

Ulomci astragalnih pojasa na području grada Vinkovaca otkriveni su još na brojnim lokacijama, kao na primjer na položaju Duga ulica broj 23. Na osnovu tih slučajnih otkrića može se pretpostaviti kako je u mlađoj fazi starijeg željeznog doba, uz grob 1 i grob 2, izvršeno i više ukopa s priloženim astragalnim pojasa. Dakle, žensku nošnju kasnog halštata u južnoj Panoniji karakterizira astragalni pojas, nakit izrađen od raznobojnih perli od staklene paste te razni tipovi fibula.⁸¹

Tijekom zaštitnih istraživanja, koji su obuhvatili dio zapadne periferije tela Tržnica (položaj Robna kuća Nama), otkrivena je manja nekropola iz kasnohalštatskog perioda. Zaštitna arheološka iskopavanja poduzeta su 1976 i 1977. godine od strane Gradskog muzeja Vinkovci. Utvrđeno je osam inhumacijskih pokopa, u kojima je bilo ukupno 11 pokojnika (četiri muškarca, tri žene i četvero djece), te tri ukopa u kojima su otkriveni konjski ostaci. Od njih su samo dva groba s ukopom konja sadržavala su pripadajuću konjsku opremu, dok je treći grob upitan zbog loše očuvanosti.⁸²

Jedan od najzanimljivijih nalaza dolazi iz pokopa označenog kao grob 1, a riječ je o nalazu skepra, odnosno žezla s urezanim geometrijskom dekoracijom izrađenog od brončanog materijala (Slika 16). Urezana geometrijska dekoracija izvedena je u vidu šrafiranih rombova, a prisutan je i repetirajući motiv visećeg trokuta. Otkriveno žezlo analogno je onome otkrivenom u pokopu označenom kao grob 2 u naselju Beremend u susjednoj Mađarskoj. Ostali grobni repertoar otkriven u ljudskim pokopima sastojao se još od keramičkih posuda, certoških fibula (grupa XIII) izrađenih od bronce, brončanih i željeznih fibula sa samostrijelnom konstrukcijom i s povijenim vrhom nožice, željeznih noževa te jednog primjerka željeznog koplja kojeg karakterizira dugi tuljac i vrlo uzak list. Zanimljiva je činjenica kako ovo koplje predstavlja zapravo jedini grobni prilog unutar muškog pokopa označenog brojem 18, a otkriveno je neposredno pored kranija pokojnika. Još jedan samostalni i jedini takav nalaz na ovoj nekropoli poznat je iz groba broj 4. Riječ je o brončanoj fibuli čiji je luk oblikovan u vidu bubnja, a sastoji se još i od spiralnog elementa s alkama u službi nosača privjesaka. Staklena pasta bila je izuzetno važan materijal korišten u izradi nakitnih predmeta. Otkrivene raznobojne perlice od staklene paste činile su vratni

⁸¹ H. POTREBICA, M. DIZDAR, 2002, 83.

⁸² M. DIZDAR, 2002a, 40; H. POTREBICA, M. DIZDAR, 2002, 83

nakitni predmet, a tek dvije perlice su bile dekorirane ukrasom u obliku oka, karakterističnim po modrom središtu te bijelom obrubu.⁸³

Slika 16. Brončani skeptar dekoriran urezanim geometrijskom dekoracijom iz groba 1 na položaju Robne kuće Nama (prema M. DIZDAR, 2002a, 112).

Dok se kod ljudskih inhumacijskih pokopa nalazi ofenzivna oprema i karakteristični predmeti nošnje tog vremena, u inhumacijskim pokopima konja nalazi se pripadajuća konjska oprema. Bogata konjska oprema poznata je samo iz dva ukopa što je rezultat loše očuvanosti sadržaja trećega ukopa. Zanimljiva je činjenica kako upravo ta dva opremljena ukopa sadrže različitu konjsku opremu, a detaljnim osteološkim analizama utvrđeno je kako se radi i o zapravo dvije različite pasmine konja. U ukopu konja 1 otkrivene su neposredno uz kranij konja fragmentirane brončane falere, odnosno ukrasne ploče koje su krasile cjelokupnu konjsku opremu (Slika 17). Prema fragmentiranim ostacima falera pretpostavlja se kako ih je ukupno bilo 17, a očuvana su tri mala, dva srednja te tri veća primjerka falera. Dekoracija se sastoji od kugličastog ukrasa izvedenog tehnikom tiještenja, koji u cjelini čini kružni motiv oko središnje zakovice, i od plastično izvedenih rebara koje prate kružni oblik falere. Uz fragmentirane falere otkriveni su i komadi lima od brončanog materijala koji su trakasto savijeni. Ukop 2 sadržavao je brončane tuljce poligonalnog oblika, koji su se možda nalazili na krajevima uzdi, te bogatu garnituru izrađenu od brončanog materijala tehnikom lijevanja, a sastoji se od ukupno četiri zoomorfno oblikovana okova, koji na stražnjem dijelu sadrže ušice gdje su bila provučena uzda od propadivog kožnog materijala (Slika 18). Na trima je

⁸³ M. DIZDAR, 2002a, 40; N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 2003, 481-502; H. POTREBICA, M. DIZDAR, 2002, 83; J. ŠIMIĆ, 2004, 56, 68.

prikazana fantastična životinja, vjerojatno grifon, a na četvrtoj vjerojatno jelen. Ovakva garnitura inače je karakteristična među skitsko-tračkim nomadskim grupama te se datira u kraj 5. i u početak 4. stoljeća prije Krista.⁸⁴

Slika 17. Brončane falere iz groba 1 na položaju Robne kuće Nama (prema M. DIZDAR, 2013, 43).

Slika 18. Zoomorfno oblikovane brončane aplike konjske garniture iz groba 2 na položaju Robne kuće Nama (prema M. DIZDAR, 2013, 44).

⁸⁴ M. DIZDAR, 2002a, 40-42; N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 2003, 481-502; H. POTREBICA, M. DIZDAR, 2002, 83; J. ŠIMIĆ, 2004, 68.

Analogije grobovima s ukopom konja na položaju Robne kuće Nama nalaze se na biritualnoj nekropoli otkrivenoj u baranjskom mjestu Szentlőrinc u današnjoj Mađarskoj.⁸⁵

3.2. Mlađe željezno doba na području Vinkovaca

Kulturno značajna mediteranska strujanja, koja su kroz 7. i 6. stoljeće prije Krista obilježila nagli razvoj i prosperitet ondašnjih zajednica u zapadnoj i srednjoj Europi, dovela su sredinom 5. stoljeća prije Krista do stvaranja novog mlađeželjeznodobnog kulturnog obilježja. Oblikovana je takozvana latenska kultura čiji nositelji su u svjetskoj znanstvenoj arheološkoj literaturi poznati pod imenom Kelti. Općenito su poznati po brojnim novinama koje su kroz cijelo 4. stoljeće prije Krista postupno širili europskim kopnom idući od zapadnih predjela prema jugoistoku. Krajem 4. i početkom 3. stoljeća prije Krista postupno migriraju prema grčkom svijetu, a 279. godine odvila se poznata bitka kod Delfa gdje su Kelti poraženi od strane Grka. Vojskovođa Bathanat preživjele ratnike nakon bitke vodi prema Panonskoj nizini i u današnjem srijemskom području, u istočnoj Slavoniji i južnoj Bačkoj dolazi do takozvane obnove okupacije teritorija te se razvija zajednica Skordiska, koja je etnički složena zajednica novopridošlog i autohtonog stanovništva (Slika 19).⁸⁶

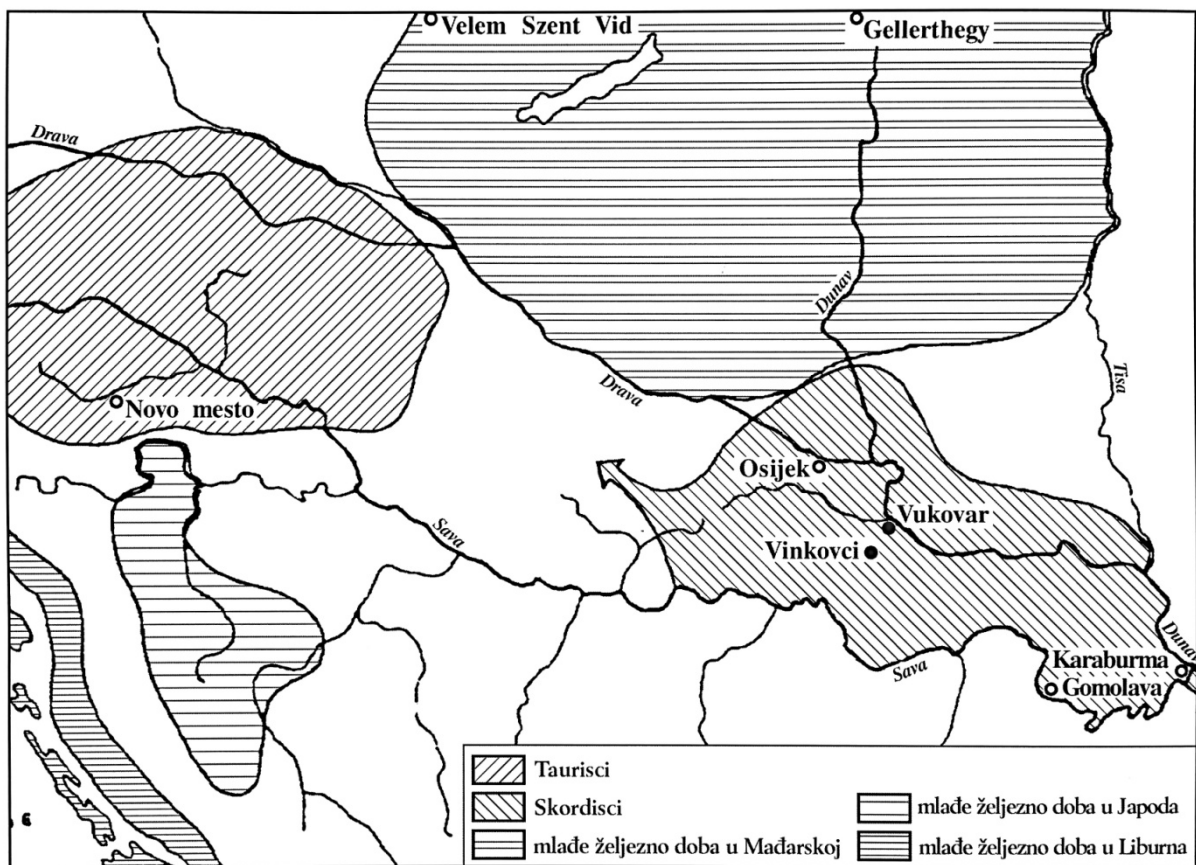
Utvrđena naselja tipična za starije željezno doba nestaju, a zamjenjuju ih nova raspršena središta, koja obilježavaju stariju fazu srednjeg latenskog razdoblja i koja karakterizira dobra međusobna povezanost te razvijeni obrt i intenzivna poljoprivreda.⁸⁷ Kasnije se u mlađoj fazi srednjeg latenskog razdoblja razvijaju takozvani „oppidumi“, odnosno nova utvrđena središta s vojnim, stambenim i proizvodnim obilježjem, koja svoj vrhunac postojanja doživljavaju tijekom kasnog latenskog razdoblja. Samo utvrđenje uokolo naselja sastojalo se od zemljanog nasipa na kojem je postavljena drvena palisada, a ispod svega toga s vanjske strane nalazio se duboko iskopani zaštitni rov, koji je služio u svrhu visinskog povećanja latenske fortifikacije.⁸⁸

⁸⁵ H. POTREBICA, M. DIZDAR, 2002, 83-84.

⁸⁶ M. DIZDAR, 2001, 1-2; 2002a, 42; N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1998, 329.

⁸⁷ M. DIZDAR, 2001, 2.

⁸⁸ M. DIZDAR, 2001, 3; I. DRNIĆ, 2015, 13; B. JOVANOVIĆ, 1987, 813; 1987a, 841.

Slika 19. Teritorij Skordiska (prema M. DIZDAR, 2001, 2, slika 1).

Kelti, odnosno Gali, kako ih još rimski narod naziva, donijeli su na područje Panonske nizine brojne novine koje su obilježile prijelaz iz starijeg u mlade željezno doba. Prisutni su tragovi enormne proizvodnje keramičkih posuda visoke kvalitete, što je odraz upotrebe novog i bržeg lončarskog kola. Kelti počinju krajem 2. stoljeća prije Krista kovati i svoj vlastiti novac, što je još jedna od novina koju su ostvarili na ovom području.⁸⁹

Na području grada Vinkovaca zabilježen je enorman broj od čak 39 položaja koji pripadaju razdoblju mlađeg željeznog doba. To čini više od polovice od ukupne količine do sada zabilježenih nalazišta Skordiska na području istočne Hrvatske.⁹⁰

⁸⁹ M. DIZDAR, 2001, 1; B. JOVANOVIĆ, 1987, 805-806; 1987a, 828.

⁹⁰ M. DIZDAR, 2001, 3.

3.2.1. Skordisci na području Vinkovaca

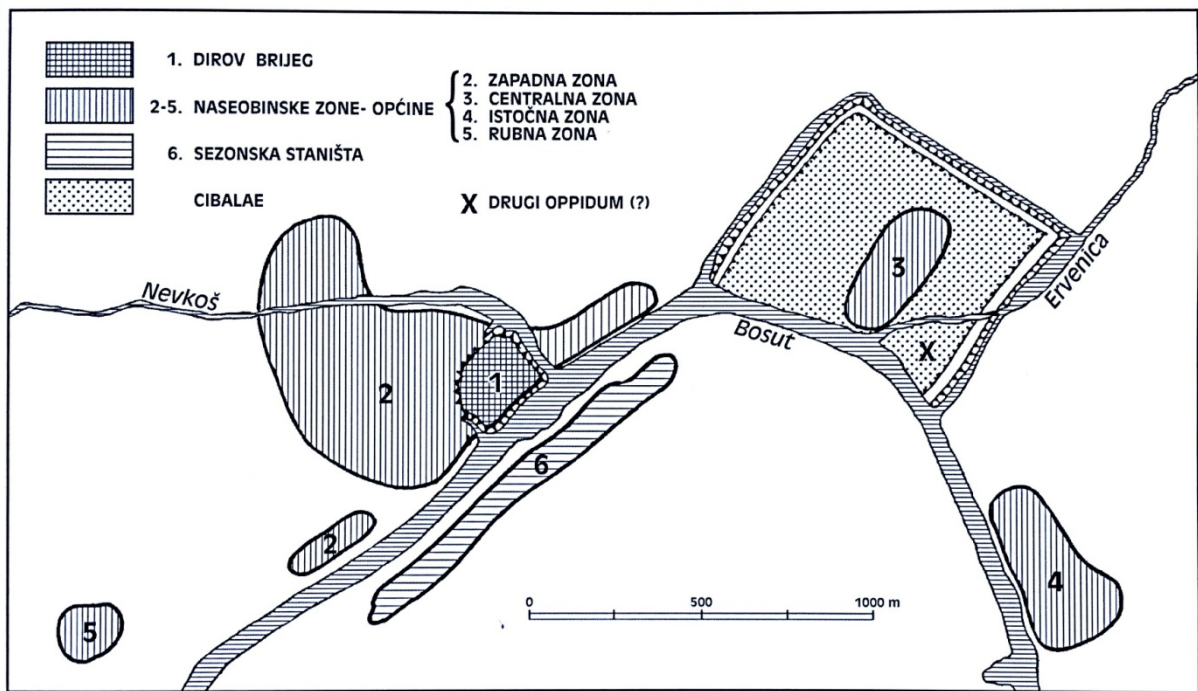
Za vrijeme srednjeg i kasnog latenskog razdoblja na vinkovačkom se području nalazio značajan naseobinski kompleks keltske zajednice Skordiska (Slika 20). Ono je ujedno najveće istraženo latensko naselje na području današnje istočne Hrvatske. Kulturni tragovi srednjeg latenskog razdoblja zastupljeni su na uzvišenom položaju Ervenica, koji je ime dobio prema istoimenom, sada zatrpanom pritoku rijeke Bosut. Tu se nalazilo značajno naselje otvorenog tipa, koje je ujedno i najstarije latensko naselje na području grada Vinkovaca. Prvi karakterističan nalaz vezan uz ovo razdoblje otkriven je 1886. godine, a riječ je o tipičnoj srednjolatenskoj glatkoj žičanoj fibuli izrađenoj od bronce. Do ovoga otkrića došlo je tijekom iskopavanja kanala, čija je putanja išla od Leskovačke šume do rijeke Bosut u današnjem Novom Selu u Vinkovcima.⁹¹ Stojan Dimitrijević je tijekom istraživanja neolitičkog naselja upravo na ovom mjestu naišao na keramičke ostatke latenskih karakteristika, te su se na osnovu toga poduzela prva manja pokusna arheološka istraživanja 1957. godine.⁹² Dodatna zaštitna istraživanja provedena iste godine donijela su na vidjelo ostatke dviju keramičarskih peći na istočnoj periferiji kasnolatenskog naselja (Bosutska ulica, kućni brojevi od 17 do 19) za koje nije sigurno jesu kasnolatenskog ili ranorimskog podrijetla. Još jedna fibula slična onoj srednjolatenskoj otkrivenoj krajem 19. stoljeća, ali s dodatnim urezanim ukrasom na nozi, pronađena je 1961. godine.⁹³ Dodatna zaštitna arheološka istraživanja na području Ervenice provedena su 1994. godine. Dotaknut je zapadni periferni ogranak naselja gdje je otkriveno dosta keramičkih nalaza koji svjedoče o bujnom životu i ne tako maloj zajednici toga doba na ovom području.⁹⁴

⁹¹ M. DIZDAR, 2001, 9; 2002a, 42.

⁹² S. DIMITRIJEVIĆ, 1966, 38; M. DIZDAR, 2001, 25; 2002a, 45.

⁹³ M. DIZDAR, 2001, 11, 25; N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970, 66.

⁹⁴ M. DIZDAR, 2001, 13, 25.

Slika 20. Latenski položaji na području grada Vinkovaca (prema M. DIZDAR, 2001, 25).

Sasvim drugačiji tip naselja od potonjeg nastaje u vrijeme završetka srednjeg latenskog perioda na položaju Dirov brijeg (Slika 21), a vrhunac doživljava u kasnolatenskom periodu. Rivalstvo među zajednicama toga doba je u sve većem intenzitetu te je nastala potreba za povlačenjem zajednica na više i zaštićenije položaje osigurane pomno izgrađenim fortifikacijama. Što se tiče položaja Dirov brijeg uz tok rijeke Bosut, riječ je zapravo o prapornoj uzvisini, za koju je zajednica Skordiska uvidjela veliki potencijal u vezi obrane i sigurnijeg života. Dodatnoj kvaliteti položaja pridonosi i potok neposredno uz prapornu uzvisinu, danas poznat pod imenom Nevkoš, koji je bio važan izvor pitke vode. Zapravo je riječ o kasnolatenskom naseobinskom kompleksu, jer utvrđenom naselju na položaju Dirov brijeg gravitiraju još i naselja otvorenog tipa na položajima Krnjaš, Pjeskana te prostor uz željezničku postaju u Vinkovačkom Novom Selu.⁹⁵

Prve podatke o ovom lokalitetu još iz početka 18. stoljeća donosi Marsilije, koji je bio putopisac, te je detaljno opisao i precizno skicirao formaciju koju je primijetio u krajoliku. Riječ je o tipičnom keltskom utvrđenju, odnosno o zemljanom bedemu s pripadajućim opkopom s vanjske strane formacije. Položaj je i danas uočljiv, a samo s jedne, točnije, južne

⁹⁵ M. DIZDAR, 2001, 21; M. GRGUROVAC, 2002, 17.

strane je primjetan prekid kontinuiteta bedema zbog prirodne obrane koju je činila rijeka Bosut. O samom potencijalu lokaliteta prije pravih arheoloških zahvata, uz vizualne indikacije, govorili su i razni predmeti koji su u Gradski muzej u Vinkovcima zaprimljeni u statusu slučajnih nalaza.⁹⁶

O prvim arheološkim zahvatima, koji su se odvijali na sjevernom dijelu praporne uzvisine davne 1951. godine, nema puno podataka. Zaštitna arheološka istraživanja na sjevernom dijelu utvrđenog naselja, koja su se odvijala 1995. godine, daju više podataka, a kao rezultat ovoga pothvata dobiven je kulturni sloj debljine jedan metar. Te godine je u sjeveroistočnom dijelu naselja, točnije u Ulici Josipa Kozarca broj 96, otkriven zanimljiv nalaz kružne lončarske peći s dobro očuvanom podlogom i djelomično očuvanom polukružnom kupolom (Slika 22).⁹⁷ Bitno je spomenuti još jedan nalaz lončarske peći iz mlađeg željeznog doba, ali ne na ovoj lokaciji, već na položaju poznatom pod imenom Stara brana. Ta druga lončarska peć otkrivena je prilikom arheoloških istraživanja 1952. godine.⁹⁸ Nedaleko od nalaza prve lončarske peći na Dirovom brijegu, u ulici Josipa Kozarca (današnji kućni brojevi 106 i 106a), otkriveni su 1995. godine tragovi još triju latenskih lončarskih peći kružnog oblika.⁹⁹

Terenska istraživanja koja su se odvijala 1996. godine pridodala su još veću važnost ovome položaju što se tiče obrta. Istražen je sjeverni periferni dio u kojem je ustanovljen jarak u potpunosti ispunjen keramičkim ulomcima, koji pripadaju upravo ovom završnom razdoblju željeznoga doba. Ovakvo otkriće mnoštva keramičkih fragmenata, uz nalaze lončarskih peći, govori o snažno razvijenom keramičarskom obrtu kasnolatenskog razdoblja na ovome položaju.¹⁰⁰

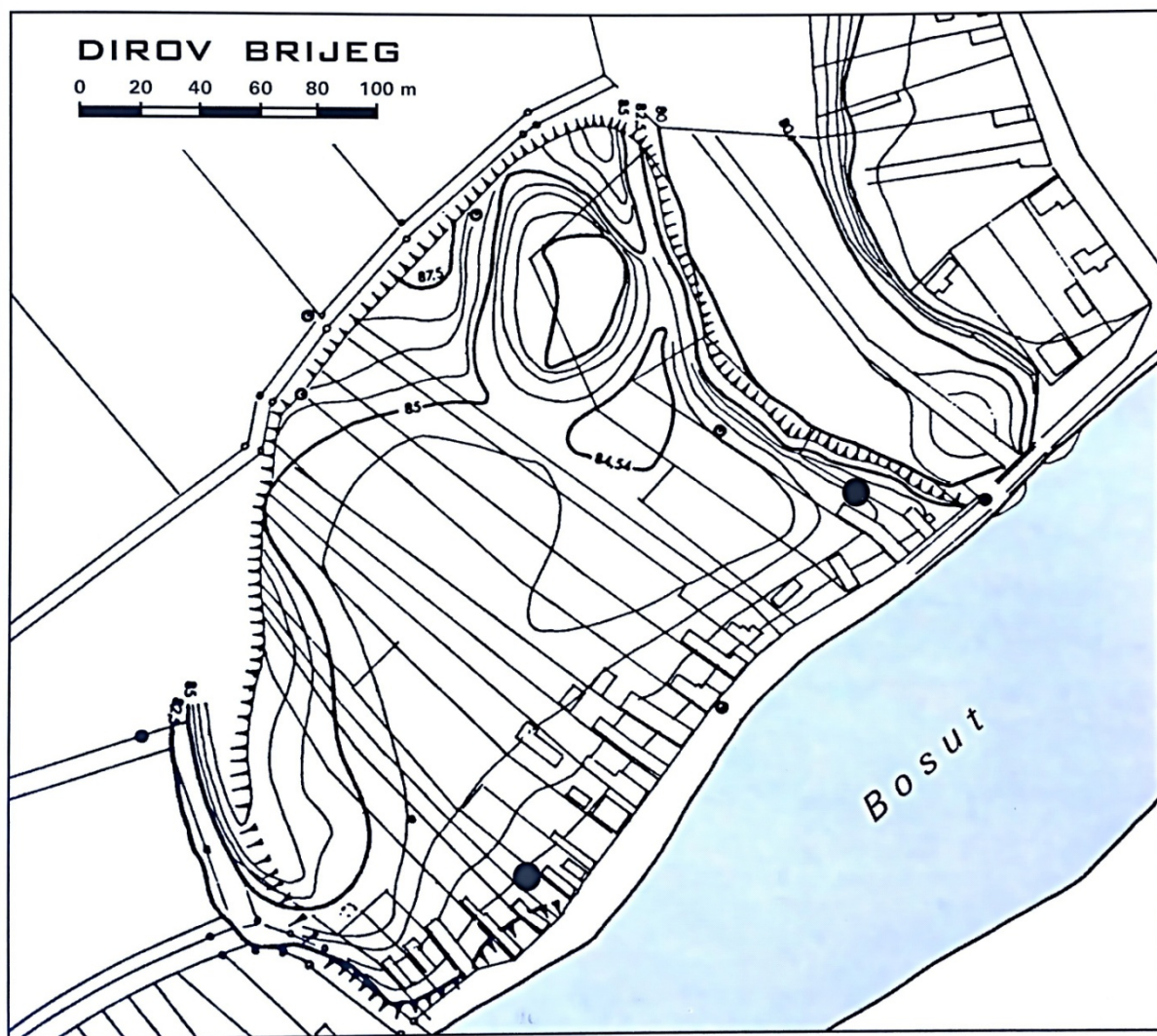
⁹⁶ M. DIZDAR, 2001, 1, 9, 21; 2002a, 45.

⁹⁷ M. DIZDAR, 2001, 22; 2002a, 45; I. ISKRA-JANOŠIĆ, 1995, 125; 1996, 22.

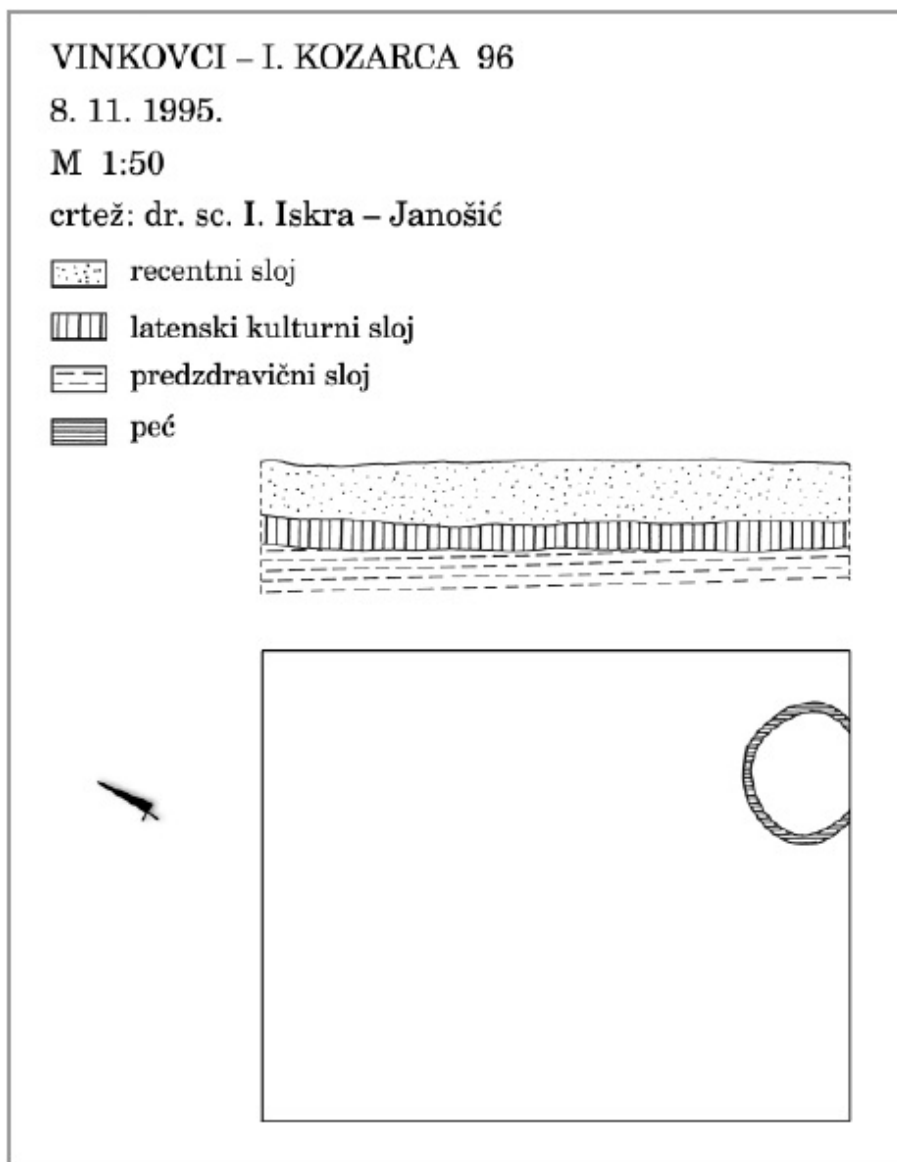
⁹⁸ M. DIZDAR, 2001, 22; I. ISKRA-JANOŠIĆ, 1996, 22.

⁹⁹ M. DIZDAR, 2001, 22-23; I. ISKRA-JANOŠIĆ, 1995, 125; 1996, 23.

¹⁰⁰ M. DIZDAR, 2001, 23; 2002a, 45.

Slika 21. Keltski oppidum Dirov brijeg s istaknutim arheološki istraženim mjestima (prema M. DIZDAR, 2001, 23).

Slika 22. Presjek istraženog položaja s lončarskom peći na Dirovom brijegu (prema M. DIZDAR, 2001, 149).

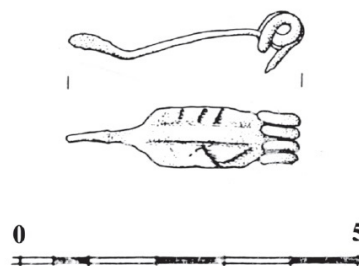
Na osnovi nalaza kasnolatskih keramičkih ulomaka, Stojan Dimitrijević pretpostavlja postojanje i trećeg naselja na telu Tržnica.¹⁰¹ Za sada se nikako ne može govoriti o potpunoj točnosti ovakve tvrdnje. Postoji mogućnost kako je to zapravo prošireni ogranak naselja na Ervenici. No, s druge strane, na telu je zasigurno utvrđen prekid egzistencije

¹⁰¹ S. DIMITRIJEVIĆ, 1979, 146.

kasnolatenske zajednice prouzročen ekspanzijom i okupacijom ovog područja od strane rimskih osvajača na samom kraju 1. stoljeća prije Krista.¹⁰²

Na području grada Vinkovaca utvrđene su ukupno četiri nekropole datirane u kraj srednjeg i u cijelo kasno latensko razdoblje. Najstarija poduzeta arheološka istraživanja, u kojima su otkriveni ostaci kasnolatenske materijalne kulture koja vjerojatno potječe iz pokopa, provedena su 1887. godine od strane Šime Ljubića na položaju Blato. Prvotno su otkriveni brojni fragmenti kasnolatenske sivkaste keramike, koja je zasigurno napravljena na lončarskom kolu, a kasnije su također na ovom položaju utvrđeni i ostaci naseobinske cjeline iz neolitičkog doba. Razlog zbog kojeg je kasnolatenska keramika pronalazena u velikim količinama u gornjim slojevima bez nekakvog konteksta možda leži u poremećaju prouzročenom poljoprivrednim iskorištavanjem plodnoga zemljišta.¹⁰³

Godine 1998. poduzeto je manje probno terensko istraživanje također na položaju Blato u kojem je utvrđena nekakva vrsta plitkog udubljenja u vidu jarka za koju se smatra kako predstavlja moguće razgraničenje među grobnim parcelama. Također, uz fragmentirane keramičke nalaze otkriveni su i brojni primjerci bogato dekoriranih brončanih srednjolatenskih i kasnolatenskih fibula te imitacija fibule tipa Jezerine lokalne produkcije izrađene također od brončanog materijala i ukrašene uzdužnim rebrom na raskovanom nižem trakastom luku i perforacijom na četvrtastoj nozi fibule (Slika 23). Uz rebro se s jedne strane raskovanog luka nalazi ukras izveden u vidu tri žlijebljene linije, a s druge strane je izveden cik-cak žlijebljeni motiv. Razlikovni element od prave fibule tipa Jezerine i imitacije vidljiv je po nedostatku prstenastog završetka trakastog luka fibule s položaja Blato. Zastupljeni su i nalazi perli te fragmentiranih narukvica izrađenih od tamnoplave staklene mase.¹⁰⁴

Slika 23. Imitacija fibule tipa Jezerine s položaja Blato (prema M. DIZDAR, 2003, 349).

¹⁰² M. DIZDAR, 2001, 26; 2002a, 45, 47.

¹⁰³ M. DIZDAR, 2001, 9; 2002a, 47.

¹⁰⁴ M. DIZDAR, 2002a, 47-48; 2003, 343.

Uz prostor Blata zanimljiv je još i položaj Brodske imovne općine na kojem je u zaštitnim arheološkim istraživanjima 1909. godine otkriveno osam primjeraka kopalja izrađenih od željeza te jedan primjerak crno poliranog kantarosa, čiji presjek korpusa ima oblik slova S. I za ovaj položaj Stojan Dimitrijević smatra kako je vjerojatno riječ o manjoj nekropoli.¹⁰⁵

Također je utvrđena i nekropola na istočnom dijelu iskopa poduzeća Dilj koja je pripadala stanovnicima Dirovog brijega. Od istaknutijih primjeraka materijalne kulture spominju se nalazi kopalja izrađenih od željeza.¹⁰⁶ Posljednja, četvrta nekropola pretpostavlja se na prostoru Vrtne ulice od kućnog broja 4 do kućnog broja 6 na osnovi ostataka materijalne građe koji su otkriveni tijekom građevinskih radova. Arheološka istraživanja su vršena 1965. godine, a otkriveno je oružje izrađeno od željeza te luksuzni brončani primjerci metalnog posuđa. Ovo otkriće se ponekad interpretira i kao nalaz ostave.¹⁰⁷

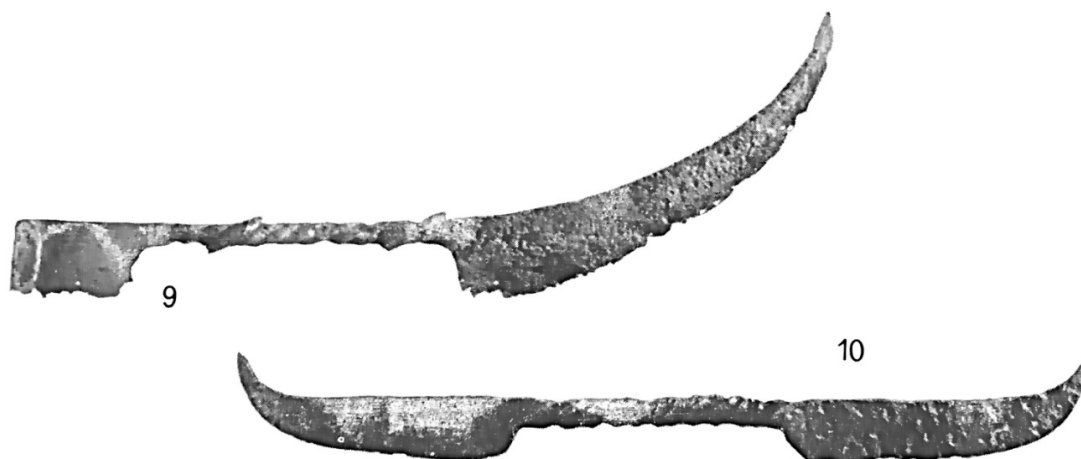
Na području Novoga Sela u Vinkovcima otkriven je još jedan zanimljiv nalaz oko kojega se vodila rasprava pripada li kasnolatskom razdoblju ili ne. Riječ je o dvostrukom nožu, odnosno nožu s dva simetrična sječiva, koji je izrađen od željeznog materijala i kojeg karakterizira tordirana drška (Slika 24). Slični primjerci još potječu iz mjesta Bobota i iz okolice Vršca. Ovakav tip noža nije karakterističan za mladeželjeznodobnu skordisku, i općenito keltsku populaciju, te se ta pojava svrstava u tipološki neovisne i samonikle predmete, koji kao takvi pridonose raznolikosti latenske materijalne kulture.¹⁰⁸

¹⁰⁵ M. DIZDAR, 2002a, 47.

¹⁰⁶ M. DIZDAR, 2002a, 47.

¹⁰⁷ M. DIZDAR, 2002a, 47; N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970, 63.

¹⁰⁸ N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970, 63-64.

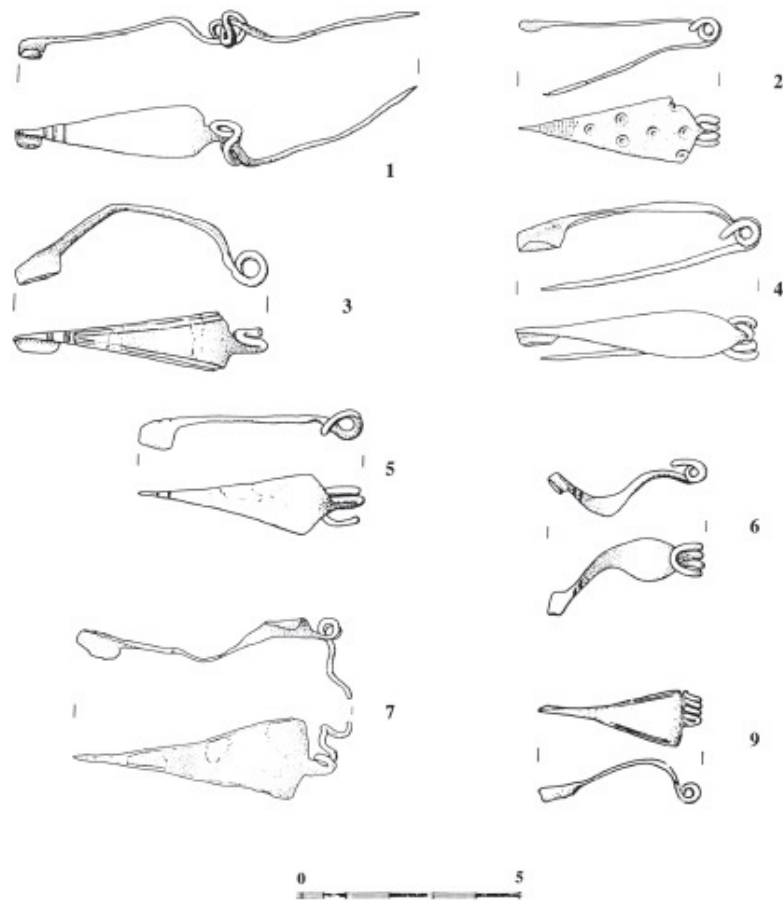

Slika 24. Nož s dva simetrična sječiva i s tordiranom drškom iz vinkovačkog Novog Sela (prema N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970, Tabla XLVI).

Istraživanjem utvrđenih naselja i srodnih položaja mlađeg željeznog doba na istočnom hrvatskom području, kao na primjer utvrđenih naselja u Privlaci i Oroliku kod Vinkovaca te samog područja grada Vinkovaca i uz njih Starih Mikanovaca (Damića gradina) i Osijeka, utvrdilo se kako materijalna kultura latenske populacije Skordiska ipak sadrži neke razlikovne elemente u odnosu na istovremene latenske populacije srednje i zapadne Europe. Posebnost mlađeg željeznog doba u srednjoj Europi među Keltima predstavljaju raznolike Nauheim fibule, dok je, na primjer, na području rasprostiranja Skordiska zastupljen nedostatak nalaza takvih fibula, a umjesto njih nalazi se srodan, malo drugačiji tip fibule, odnosno inačica Nauheim fibula koje su lokalne proizvodnje. Te tipove fibula lokalne produkcije karakterizira raskovani luk u vidu trokuta ili lista te noga pravokutnog ili trapezoidnog oblika (Slika 25). Fibule je zabilježila, izdvojila te znanstveno obradila prapovjesničarka Nives Majnarić-Pandžić.¹⁰⁹ S obzirom na činjenicu kako je većina takvih fibula koje pripadaju materijalnoj kulturi Skordiska otkrivena upravo na području grada Vinkovaca, posebice na položaju Blato, te neposredno u gradskoj okolini, pretpostavljeno je postojanje lokalnih radionica na utvrđenim položajima (Damića gradina, Dirov brijeg, Orolik, Privlaka). Ta utvrđena latenska naselja primjer su prvih protourbanih obrtničko-trgovačkih središta ovoga područja.¹¹⁰

¹⁰⁹ M. DIZDAR, 2003, 337-338, 342-343; N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970, 21, 73.

¹¹⁰ M. DIZDAR, 2001, 95; 2003, 342.

Slika 25. Fibule raskovanog trokutastog ili listolikog luka (prema M. DIZDAR, 2003, 349).

4. Zaključak

Zahvaljujući skoro pa potpuno idealnim životnim uvjetima na području današnjega grada Vinkovaca ostvaren je enorman kontinuitet života u trajanju od 8000 godina koji je ostavio brojne tragove raznolike materijalne kulture karakteristične za razdoblja od mlađeg kamenog do suvremenog doba. Upravo su zbog takvog kontinuiteta života Vinkovci najvažniji te ujedno i najstariji lokalitet europskoga kopna. Na osnovu te činjenice znanstvenici su u mogućnosti temeljito proučiti prijelaze među pojedinim razdobljima te iznijeti znanstvene zaključke o kontinuitetu, odnosno neprekinutom životnom razvoju raznih populacija koje su obitavale na ovom području u južnom dijelu panonske nizine. Također, važno je istaknuti kako je značaj Vinkovaca kao velikog arheološkog lokaliteta naglašen imenovanjem ranobrončanodobne vinkovačke kulture ovoga područja, kao i sopotske kulture mlađeg neolitika po vinkovačkom položaju Sopot.

Pred kraj egzistencije bakrenodobne vučedolske kulture dolazi do infiltracije stranih elemenata s prostora središnjeg i južnog Balkana. Kao rezultat razvija se ranobrončanodobna vinkovačka kulturna grupa na području istočne Slavonije i zapadnog Srijema kao i srodna i koegzistentna Somogyvár kulturna grupa u zapadnoj Mađarskoj. Rano brončano doba obilježeno je kako novitetima tako i vučedolskom tradicijom, koja se ogleda u načinu izgradnje nastambi, ali i u oblikovanju i ukrašavanju keramičkih proizvoda vinkovačke kulturne grupe. Rano brončano doba ovoga područja, uz vinkovačku kulturnu grupu, nadopunjuje još i srodan Bebrinski tip hatvanskog kulturnog kompleksa.

Na prijelazu iz ranog u srednje brončano doba dolazi do postupne migracije i kulturne smjene. Vinkovačku kulturnu grupu nasljeđuje vatinska kulturna grupa još krajem ranog brončanog doba, čija će karakteristična materijalna kultura obilježiti i razdoblje srednjeg brončanog doba ovoga područja. Dio karakterističnog inventara vatinske kulturne grupe predstavljaju amforice s dvije trakaste ručke, čiji se koncept oblikovanja zadržao na području Podunavlja sve do kraja mlađeg željeznog doba, što je vrlo velika trajnost zadržavanja tradicije oblikovanja takvih keramičkih proizvoda među različitim populacijama. Bez obzira na izuzetak prestižnih predmeta od plemenitog materijala, ipak se može prema određenim brončanim predmetima, pogotovo prema brončanom oružju, uočiti određena prisutnost društvenog raslojavanja brončanodobnih populacija ovoga područja. Zanimljiva je činjenica kako se na europskom kopnu, pogotovo od srednjeg brončanog doba, pojavljuje sve veća

količina ostava, dok je na području Vinkovaca ipak prisutan izostanak takvih nalaza, što se za sada vjerojatno može argumentirati nedovoljnom istraženošću. U brončanom dobu su se razvile snažne komunikacije te su se konstantno prenosile razne ideje i saznanja koja su dovela do procvata ondašnjih populacija. Odraz tih komunikacija na ovom području su i tragovi materijalne kulture koji pripadaju krugovima Litzen i inkrustirane keramike, a riječ je o keramičkim fragmentima. Uz sve te ostatke materijalne kulture, iako nisu tako čest nalaz, otkriveni kalupi svjedoče i o postojanju metaloprerađivačke djelatnosti ovoga razdoblja i područja.

Kasno brončano doba srednje Europe obilježava pojava i egzistencija brojnih grupacija koje međusobno povezuje ritus incineracije, a u znanstvenoj arheološkoj literaturi poznate su pod skupnim imenom Kompleks kultura polja sa žarama. Na području Vinkovaca prvotno je u starijoj fazi kasnog brončanog doba prisutna Belegiš II kulturna grupa s brojnim nalazima glinenih kalupa, pripadajućih brončanih produkata te posuda debelih stjenki koje su služile za lijevanje rastaljene bronce, što ukazuje na razvijen metaloprerađivački obrt. Mlađa faza kasnog brončanog doba obilježena je prisutnošću grupe Dalj koja pripada Kompleksu kultura polja sa žarama, a za njen razvitak odgovorna je kulturna grupa Vál koja je iz mađarske Transdanubije postupno migrirala na područje istočne Slavonije te na taj način uzrokovala kulturno miješanje i razvitak nove kulturne slike ovog područja. Unatoč znatnoj količini otkrivene materijalne građe iz ovog perioda, naseobinski aspekt je još uvijek nedovoljno poznat.

Starije željezno doba na području Vinkovaca obilježeno je razvojem i djelovanjem kulturne grupe Dalj. Sam kontinuitet naseljenosti ovoga područja iz kasnog brončanog u starije željezno doba zabilježen je upravo na telu Tržnica. Uz promjene materijalne kulture zastupljene su i promjene u duhovnom aspektu populacija, koje se ogledaju u promjeni ritusa pokapanja iz incineracije u inhumaciju tijekom duljeg perioda, a primjer inhumiranih pokojnika daju grobovi s položaja Silos na području Vinkovaca koji pripadaju srijemskoj kulturnoj grupi mlađe faze starijeg željeznog doba. Željezno doba obilježeno je još intenzivnijim komunikacijama te ujedno i snažnijim razvojem trgovine i obrta. Takav primjer snažno uspostavljene komunikacije daje kasnohalštatska nekropola s položaja Robne kuće Nama, koja čini zapadnu periferiju naselja na telu Tržnica, gdje su zastupljena dva ukopa konja koja se razlikuju po priloženoj konjskoj opremi, ali i po različitoj pasmini konja kako to dokazuju provedene osteološke analize ostataka. Otkrivena konjska oprema je zapravo karakteristična oprema među skitsko-tračkim nomadskim populacijama na pontskom

području, a sami prijenos i razmjena ideja i različitog materijala među populacijama istoka i zapada odvijala se zbog kulturnog doticaja, što je suprotno starijem mišljenju o prodoru istočnostepskih ratničko-konjaničkih populacija prema zapadu.

Mlađe željezno doba na području središnje Europe obilježila je latenska kultura. Za ovo razdoblje Vinkovci su iznimno značajan lokalitet prvotno zbog uočljivih tragova nenasilne i mirne infiltracije autohtone populacije u zajednicu Skordiska, što je vidljivo na primjer prema kontinuitetu korištenja pojedinih oblika keramičkih posuda. Dodatno tome, na području Vinkovaca zabilježen je najveći latenski naseobinski kompleks u istočnoj Hrvatskoj, koji se sastoji od glavnog utvrđenog oppiduma (Dirov brijeg) te vjerojatno od još dva naselja otvorenog tipa (Ervenica i tel Tržnica) i od jednog tzv. sezonskog položaja za stanovanje (Pjeskana). Također, na području Vinkovaca utvrđeni su i tragovi pokopa koji indiciraju na postojanje četiri nekropole koje su korištene tijekom mlađeg željeznog doba. Uz to, nalazi ostataka latenskih lončarskih peći na Dirovom brijegu, Ervenici i Staroj brani, te brojni keramički ostaci govore i o snažnoj keramičarskoj produkciji. Važno je istaknuti kako su utvrđena latenska naselja na području istočne Hrvatske zapravo prvi primjeri protourbanih obrtničko-trgovačkih središta. Sve ove do sada utvrđene činjenice ukazuju na razvijenost i važnost ovoga područja tijekom obitavanja latenske populacije Skordiska. Prestanak egzistencije latenskih naselja na vinkovačkom području uzrokovan je rimskim osvajanjima međuriječja Drave, Dunava i Save krajem prvog stoljeća prije Krista i na samom početku prvog stoljeća nove ere.

5. Literatura

DIMITRIJEVIĆ, S., 1966 – Stojan Dimitrijević, Rezultati arheoloških iskopavanja na području vinkovačkog muzeja od 1957. do 1965. godine – Prehistorija i srednji vijek, *20 godina Muzeja Vinkovci*, Vinkovci, 35-69.

DIMITRIJEVIĆ, S., 1979 – Stojan Dimitrijević, Arheološka topografija i izbor arheoloških nalaza s vinkovačkog tla, *Corolla memoriae Iosepho Brunšmid dicata, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, sv. 4, Vinkovci, 133-200.

DIMITRIJEVIĆ, S., 1982 – Stojan Dimitrijević, Rana vinkovačka kultura i njen odnos prema Vučedolskom supstratu u svjetlu iskopavanja u Vinkovcima 1977. – 78. godine, *Opuscula archaeologica*, 7, Zagreb, 1-36.

DIZDAR, M., 1996 – Marko Dizdar, Brončanodobno naselje u Vinkovcima – Duga ulica br. 23, *Opuscula archaeologica*, 20, Zagreb, 7-38.

DIZDAR, M., 2001 – Marko Dizdar, *Latenska naselja na vinkovačkom području, Tipološko-statistička obrada keramičkih nalaza*, Zagreb.

DIZDAR, M., 2002 – Marko Dizdar, Brončano doba, *Iz kolijevke rimskih careva – Vinkovci u svijetu arheologije*, Vinkovci – Zagreb, 31-37.

DIZDAR, M., 2002a – Marko Dizdar, Željezno doba, *Iz kolijevke rimskih careva – Vinkovci u svijetu arheologije*, Vinkovci – Zagreb, 39-48.

DIZDAR, M., 2003 – Marko Dizdar, Prilog poznavanju kasnoga latena u istočnoj Slavoniji, *Opuscula archaeologica*, 27, Zagreb, 337-349.

DIZDAR, M., 2013 – Marko Dizdar, Vinkovci in the Iron Age, *The oldest town in Europe*, Vinkovci, 41-45.

DRNIĆ, I., 2015 – Ivan Drnić, *Kupinovo, Groblje latenske kulture*, Katalozi i monografije Arheološkog muzeja u Zagrebu, sv. XII, Zagreb.

DURMAN, A., 2013 – Aleksandar Durman, Vinkovci in its ninth millennium, *The oldest town in Europe*, Vinkovci, 7-11.

- FORENBAHER, S., 1991 – Stašo Forenbaher, Nalazišta grupe „Belegiš II“ u istočnoj Slavoniji, *Opuscula archaeologica*, 15, Zagreb, 47-69.
- GABROVEC, S., 1987 – Stane Gabrovec, Dolenjska grupa, *Praistorija jugoslavenskih zemalja V*, Sarajevo, 29-119.
- GARAŠANIN, M., 1973 – Milutin Garašanin, *Praistorija na tlu SR Srbije*, II, Beograd.
- GARAŠANIN, M., 1983 – Milutin Garašanin, Vinkovačka grupa, *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, IV, Sarajevo, 471-475.
- GARAŠANIN, M., 1983a – Milutin Garašanin, Vatinska grupa, *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, IV, Sarajevo, 504-519.
- GRGUROVAC, M., 2002 – Martin Grgurovac, *Vinkovci i okolica*, Vinkovci.
- ISKRA-JANOŠIĆ, I., 1995 – Ivana Iskra-Janošić, Rezultati arheoloških istraživanja u Vinkovcima 1995. godine, *Godišnjak Ogranka Matice hrvatske Vinkovci*, 13, Vinkovci, 125-131.
- ISKRA-JANOŠIĆ, I., 1996 – Ivana Iskra-Janošić, Arheološka istraživanja u Vinkovcima u godini 1995., *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, 2, Zagreb, 22-24.
- JOVANOVIĆ, B., 1987 – Borislav Jovanović, Uvod, *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, V, Sarajevo, 805-814.
- JOVANOVIĆ, B., 1987a – Borislav Jovanović, Istočna grupa, *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, V, Sarajevo, 815-854.
- KALAFATIĆ, H., 2006 – Hrvoje Kalafatić, Žarni grob vinkovačke kulture s lokaliteta Vinkovci – Duga ulica 40, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, 23, Zagreb, 17-28.
- KARAULA, I., KORPAR, Z., 2010 – Ivan Karaula, Zvonko Korpar, Grad između ekvatora i sjevernog pola, *Vinkovci*, Vinkovci, 139-159.
- KRZNARIĆ ŠKRIVANKO, M., 2002 – Maja Krznarić Škrivanko, Bakreno i rano brončano doba, *Iz kolijevke rimskih careva – Vinkovci u svijetu arheologije*, Vinkovci – Zagreb, 21-29.
- KRZNARIĆ ŠKRIVANKO, M., 2013 – Maja Krznarić Škrivanko, Late Stone Age or Neolithic, *The oldest town in Europe*, Vinkovci, 21-25.

KRZNARIĆ ŠKRIVANKO, M., 2013a – Maja Krznarić Škrivanko, The Copper Age or Eneolithic, *The oldest town in Europe*, Vinkovci, 29-31.

LOŽNJAK DIZDAR, D., 2013 – Daria Ložnjak Dizdar, Vinkovci in the Bronze Age, *The oldest town in Europe - Vinkovci*, Vinkovci, 34-37.

LOŽNJAK DIZDAR, D., POTREBICA, H., 2017 – Daria Ložnjak Dizdar, Hrvoje Potrebica, *Brončano doba Hrvatske u okviru srednje i jugoistočne Europe*, Zagreb.

MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, N., 1970 – Nives Majnarić Pandžić, *Keltsko-latenska kultura u Slavoniji i Srijemu*, Vinkovci.

MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, N., 1984 – Nives Majnarić Pandžić, Srednje brončano doba u istočnoj Slavoniji, Arheološka istraživanja u istočnoj Slavoniji i Baranji, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, 9, Zagreb, 63-90.

MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, N., 1998 – Nives Majnarić-Pandžić, Brončano i željezno doba, *Prapovijest*, Zagreb, 159-369.

MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, N., 2003 – Nives Majnarić-Pandžić, Ein späthallstattzeitliches Gräberfeld in Vinkovci (Nordostkroatien) und das Problem eines neuen Phänomens der Pferdeausstattung in diesem Gebiet, *Germania*, 81, Mainz am Rhein, 481-511.

MARKOVIĆ, Z., 2010 – Zorko Marković, Prilog poznavanju vinkovačke kulture, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, 27, Zagreb, 33-50.

MOHEN, J. P., ELUÈRE, C., 2000 – Jean-Pierre Mohen, Christiane Eluère, *The Bronze Age in Europe, Gods, Heroes and Treasures*, London.

POTREBICA, H., DIZDAR, M., 2002 – Hrvoje Potrebica, Marko Dizdar, Prilog poznavanju naseljenosti Vinkovaca i okolice u starijem željeznom dobu, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, 19, Zagreb, 79-99.

POTREBICA, H., 2013 – Hrvoje Potrebica, *Kneževi željeznoga doba*, Zagreb.

ŠIMIĆ, J., 2000 – Jasna Šimić, *Kulturne skupine s inkrustiranom keramikom u brončanom dobu sjeveroistočne Hrvatske*, Zagreb – Osijek.

ŠIMIĆ, J., 2004 – Jasna Šimić, Grupa Dalj, *Ratnici na razmeđu istoka i zapada, starije željezno doba u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 35-78.

TEŽAK-GREGL, T., 2011 – Tihomila Težak-Gregl, *Uvod u prapovijesnu arheologiju*, Zagreb.

VASIĆ, R., 1987 – Rastko Vasić, Daljska grupa, *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, V, Sarajevo, 533-535.

VASIĆ, R., 1987a – Rastko Vasić, Sremska grupa zapadnobalkanskog kompleksa, *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, V, Sarajevo, 555-558.

VINSKI, Z., 1958 – Zdenko Vinski, Brončanodobne ostave Lovas i Vukovar, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 1.s., I, Zagreb, 1-34.

VINSKI-GASPARINI, K., 1971 – Ksenija Vinski-Gasparini, Srednje i kasno brončano doba u zapadnoj Jugoslaviji, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 1.s., V, Zagreb, 1-14.

VINSKI-GASPARINI, K., 1983 – Ksenija Vinski-Gasparini, Srednje brončano doba savsko-dravskog međuriječja i bosanske Posavine, *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, IV, Sarajevo, 493-503.

VINSKI-GASPARINI, K., 1983a – Ksenija Vinski-Gasparini, Kultura polja sa žarama sa svojim grupama: Grupa Dalj, *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, IV, Sarajevo, 599-617.

6. Sažetak

Vinkovci u brončanom i željeznom dobu

Kao reakcija na iznimno kvalitetne životne uvjete, na vinkovačkom području došlo je do razvojnog kontinuiteta u trajanju od otprilike 8000 godina zbog čega danas Vinkovci nose titulu najstarijega grada u Europi. Prvotne poljoprivredne neolitičke, a nakon njih i rane metaloprerađivačke eneolitičke zajednice uspostavile su temelje za razvoj kasnijih, kompleksnije organiziranih i naprednijih populacija brončanog i željeznog doba. Utvrđeni kontinuitet na znamenitom vinkovačkom položaju tel Tržnica dao je uvid u gospodarski, tehnološki i socijalni aspekt razvoja različitih zajednica koje su obitavale na ovom području. Utvrđen je nastavak pojedinih tradicija te vrijeme pojave određenih noviteta. Od ranobrončanodobne vinkovačke kulture do mladeželjeznodobne skordiske zajednice uočavaju se promjene kako u tehnologiji izrade predmeta materijalne kulture, i ujedno promjena nošnje koju ti predmeti karakteriziraju, tako i u drugim aspektima života. Ti drugi aspekti života ogledaju se u promjeni položaja pomno određenih za obitavanje populacije na vinkovačkom području te uočljiv rast stupnja opreznosti i zaštite dokazan povećanjem količine ofenzivne opreme i snažnijem utvrđenju naselja idući prema završetku zadnjeg prapovijesnog razdoblja, a sam primjer snažno utvrđenog naselja mlađeg željeznog doba jest Dirov brijeg. Kraj zadnjeg prapovijesnog razdoblja te ujedno i latenske kulture na vinkovačkom području obilježen je romanizacijom međuriječja Drave, Dunava i Save.

Ključne riječi: *Vinkovci, tel Tržnica, kontinuitet, Brončano doba, Željezno doba, oppidum, Dirov brijeg*

7. Summary

Vinkovci in the Bronze and Iron Age

As a reaction to high quality living conditions, in region of Vinkovci the development continuity of 8000 years occurred and for that reason Vinkovci carries the title of the oldest town in Europe. The first agricultural Neolithic, and then after, the first metal processing Eneolithic populations established basis for the development of later populations of the Bronze and Iron Age that are more organized and advanced. Established continuity on the famous archaeological position of Tel Tržnica in Vinkovci had given insight into the economic, technological and social aspect for the development of different populations that had lived on this territory. It is established which traditions have survived and which novelties have appeared. From the Early Iron Age Vinkovci Culture to the Late Iron Age Scordic population, there have been some changes in the technology of making objects of material culture visible in the changes of clothing, as well as in other aspects of life. These other aspects are visible in the changing of carefully determined living positions in Vinkovci territory and in the visible stage growth of alertness and protection needs which is demonstrated by the increase of the defence equipment and by stronger fortification of the settlements, going towards the end of the prehistory period, and the example of the strong fortified settlement of Late Iron Age is Dirov brijeg. The end of the last Prehistory period and at the same time La Tène Culture in Vinkovci territory is marked by Romanization of region between Drava, Dunav and Sava rivers.

Keywords: *Vinkovci, Tel Tržnica, continuity, Bronze Age, Iron Age, Oppidum, Dirov brijeg*